

PAPER DETAILS

TITLE: Büyük Buhran'ın Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Bir Neticesi: Buhran Vergisi

AUTHORS: Sahin YESILYURT

PAGES: 221-260

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2051504>

BÜYÜK BUHRAN’IN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ BİR NETİCESİ: BUHRAN VERGİSİ*

ŞAHİN YEŞİLYURT**

ÖZ

Bu çalışma, tüm dünyayı etkisi altına alan 1929 Büyük Buhranı’nın bir neticesi olarak Türk mali sisteminde yürürlüğe sokulan buhran vergisini ele almaktadır. Olağanüstü bir dönemde yürürlüğe sokulan ve geçici bir mahiyette olması beklenen buhran vergisi, yaklaşık 20 yıl boyunca Türk vergi sistemindeki yerini korumuştur. Bu süreçte, buhranın şiddetine bağlı olarak gerek vergi mükellefiyetinin kapsamında gerekse vergi miktarında birtakım değişiklikler yapılmıştır. Tüm bu değişikliklerde, böylesine sarsıcı bir dönemde, toplumun ekseriyetinin mevcut bulunan yükü üstlenmesi gerektiği her daim vurgulanmıştır. Buhran vergisinde meydana gelen değişimler, ayrıca ilgili dönemde Türk basınının da ilgisini çekmiştir. Bu haberlerde bir yandan buhran vergisinin süreci hakkında bilgi verilirken, diğer yandan bu vergiye ilişkin eleştiriler de sıralanmıştır. Netice itibarıyla Büyük Buhran’ın bir sonucu olan buhran vergisinin Türkiye ekonomisi üzerinde derin bir etkisi bulunmaktadır. Bu anlamda buhran vergisinin incelenmesinde dönemin basınından (*Akşam* gazetesinden) istifade edilmesi çalışmayı önemli kılmaktadır. Çünkü söz konusu haberler, ilgili döneme yine ilgili dönemin bir penceresinden bakılmasını temin etmektedir. Bu da söz konusu konuya dair değerlendirmeleri değerli kılmaktadır. Tüm bu değerlendirmeleri dikkate aldığımızda çalışmanın maliye tarihi alanında ortaya konulacak çalışmalara cüzi de olsa bir katkı sunabileceği düşünülmektedir.

221

Anahtar Kelimeler: Buhran Vergisi, Büyük Buhran, Türkiye Ekonomisi, Vergi.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. / There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara/TÜRKİYE, shnyslyrt@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2193-8052

A CONSEQUENCE OF THE GREAT DEPRESSION ON THE TURKISH ECONOMY: DEPRESSION TAX

ABSTRACT

This study deals with the depression tax, which was put into effect in the Turkish tax system as a consequence of the Great Depression of 1929 that affected the whole world. The depression tax, which was enacted during an extraordinary period, and expected to be temporary, remained in the Turkish tax system for nearly 20 years. Depending on the severity of the depression, some changes were made over time, both in the scope of the tax liability and in the amount of tax. In all these changes, it was always emphasized that in such a devastating period, the majority of society should bear the potential burden. These changes in this period also attracted the attention of the Turkish press. This news, while providing information about the process of the depression tax, also listed criticisms about it. All in all, this tax, which was a consequence of the Great Depression, showed us the profound impact of the Great Depression on Turkey's economy. In this sense, making use of the press of the period (*Akşam* newspaper) in the examination of the depression tax makes the study important. It is because the news used in the study ensures that the relevant period is investigated from a window of itself. This makes the evaluations on the subject in question valuable. Considering all these sentiments, it is regarded that this study may contribute to the studies to be put forward in the field of public finance history, albeit a small one.

Keywords: Depression Tax, Tax, the Great Depression, Turkish Economy.

GİRİŞ

Buhran vergisini ortaya çıkaran durum, verginin isminden de anlaşılacağı üzere 1929 yılında patlak veren ve tüm dünyaya yayılan iktisadi buhrandır. Amerika Birleşik Devletleri’nde ortaya çıkan ve tüm dünyayı bir domino taşı etkisi misaliyle vuran bu buhran, dünya iktisat tarihinde önemli bir konuma sahiptir. Böylesine büyük bir alana yayılan ve derin bir etkisi bulunan buhran, ülkelerin iktisadi, mali, siyasi ve sosyal kurumlarını şiddetli bir biçimde etkilemiştir. İktisadi perspektiften, ülkeler büyük işsizlik olayları ile karşı karşıya kalmış ve bu durum toplumsal ayaklanmaları harekete geçirmiştir. Mali perspektiften ise ülkelerin zihin yapısını büyük ölçüde değiştirmiştir. Örneğin, İngiltere uzun yıllar sürdürdüğü serbest ticaret politikasında bir zihniyet değişikliğine giderek, diğer ülkelere karşı yüksek gümrük vergisi uygulamasını yürürlüğe sokmuştur. İngiltere’de yürürlüğe sokulan bu uygulama diğer ülkelerde de karşılık bulmuş ve Amerika’dan Avrupa’ya birçok ülke söz konusu gümrük politikasını takip etmiştir¹.

Ülkeleri böylesine derinden etkileyen iktisadi buhran, ayrıca ülkeleri yeni kamu gelir kaynaklarının teminine sevk etmiştir. Buhran vergisi uygulaması bu arayışın bir neticesidir. Başta Almanya olmak üzere (örneğin buhran vergisi adı altında), bazı devletler bu dönemde yeni vergilerin ihdas edilmesine karar vermiş ve söz konusu vergileri vergi sistemlerine dâhil etmişlerdir. Türk vergi sistemi de bu uygulamadan kaçamamış ve 1931 yılından itibaren, geçici olmak kaydıyla, buhran vergisine başvurmuştur. Ancak geçici olması planlanan bu vergi, Türk vergi sistemindeki varlığını yaklaşık 20 yıl boyunca (1931’den 1950’ye dek) sürdürmüştür. Bu süreçte birtakım değişikliklere maruz kalan ve kapsamı sürekli genişletilen buhran vergisi, 1949 tarihli ve 5421 numaralı Gelir Vergisi Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Bu açıklamalar ekseninde söz konusu çalışma, 1931 yılında yürürlüğe sokulan ve 1950 yılında uygulanmasına son verilen buhran vergisinin bu 20 yıllık serüvenini ele almaktadır. Yukarıda da ifade edildiği üzere bu serüven, *Akşam* gazetesinde yer alan haberler vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Maliye tarihi çalışmalarına önemli bir kaynak teşkil ettiği kabul edilen gazete

¹ Ortaya konulan bu politika dünya ticaretinde büyük bir daralmanın yaşanmasına ön ayak olmuştur. Örneğin 1929 yılından 1934 yılına kadar geçen sürede dünya ticaretinde %66’lık bir daralma meydana gelmiştir. İlhan Tekeli, Selim İlkin, **1929 Dünya Buhranında Türkiye’nin İktisadi Politika Arayışları**, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2009, s.216.

haberlerinin çalışmada ele alınmış olması, bize buhran vergisinin uygulandığı dönemi inceleme anlamında da katkılar sunmuştur. Böylece iki bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde Büyük Buhran dönemi Türkiye ekonomisinin genel bir portresi sunulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde ise buhran ile buhran vergisi arasındaki ilişkiden yola çıkarak buhran vergisinin yasal çerçevesi, bu verginin yürürlükte kaldığı süreçte maruz kaldığı değişiklikler ve dönemin Türk basınının (belirtildiği üzere çalışmada sadece *Akşam* gazetesinden istifade edilmiştir) buna yönelik haberlerine yer verilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapılmıştır. Tüm bu bölümlere ek olarak, ayrıca literatüre katkı sunmak maksadıyla, bu 20 yıllık süreçte buhran vergisinde meydana gelen kanuni değişiklikler, Ekler kısmında sunulmuştur.

I. Büyük Buhran Dönemi Türkiye Ekonomisinin Genel Görünümü

Öncelikle Türkiye ekonomisinin genel görünümünü incelemeden evvel Büyük Buhran dönemi öncesindeki iktisadi yapının tasviri yapılmıştır. Bu meyanda 1923'ten Büyük Buhran'ın başladığı 1929'a kadar geçen süreçte Türk ekonomisinin genel olarak “açık ekonomi koşullarında yeniden yapılanma” yönetim sistemiyle idare edildiği belirtilmelidir².

Bu dönemin iktisadi ve mali yapısı üzerinde 1923 yılında gerçekleştirilen I. Türkiye İktisat Kongresi'nin (12 maddelik kararların) derin bir etkisi bulunmaktadır. Mali açıdan aşar vergisinin kaldırılması, denk bütçe sisteminin takip edilmesi, adaletli bir vergi sisteminin ihdas edilmesi gibi amaçlar bu kongrede görüşülen ve alınan önemli kararlar arasındadır. Bu kararlar neticesinde sonraki yıllarda, örneğin 1926 yılında kazanç vergisi ile veraset ve intikal vergisi gibi yeni vergiler yürürlüğe sokulmuştur. Ayrıca hem yerli sanayinin korunması hem de büyük ölçekli işletmelerin teşvik edilmesi maksadıyla vergi muafiyeti gibi birtakım mali araçlardan da istifade

² Ramazan Taş, “Türk Mali Sisteminin Uzun Dönem (1923-1980) Gelişiminin Yapısal ve Oransal Analiz Yöntemleriyle Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C 50, S 1, Ankara 1995, s.357. Bu dönemde liberal iktisadi politikaların takibinde ilgili dönemde ülkenin yeterli sermayeye sahip olamaması önemli bir neden olarak ileri sürülmüştür. Bu konu hakkındaki tartışmalar için bk. Kemal Sakarya, “Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Maliyesi (1919-1938)”, *Maliye Dergisi Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı (1881-1981): Atatürk Özel Sayısı*, Ankara 1981, s.7-24. Ancak 1930 yılından itibaren “korumacı-devletçi politikaların” uygulamaya sokulması bu neden üzerinde düşünmemize yol açmaktadır. Çünkü geçen kısa zaman zarfında yeteri düzeyde sermayeye ulaşılamamasına rağmen bir zihniyet değişiminin sebeplerinin etrafıca ortaya konulması gerekmektedir.

edilmiştir. Diğer yandan bu dönemde Ticaret ve Sanayi Odaları (1925) ile Âli İktisat Meclisi (1927) gibi iktisat ve maliye politikalarını yönlendirme potansiyeline sahip kurumlar ortaya çıkmıştır. Bu kurumların özellikle vergi yükünün dağılımı konusunda etkili bir rol üstlendikleri bilinmektedir³.

1930 yılına gelindiğinde, Türkiye ekonomisinde yeni bir dönem başlamıştır. 1930 yılından 1939 yılına kadar olan periyodu kapsayan bu yeni dönem, “korumacı-devletçi sanayileşme dönemi” olarak adlandırılmıştır⁴. Bu bakımdan Büyük Buhran’ın başladığı yıl aslında Türkiye ekonomisinde bir zihniyet değişiminin yaşandığı yıl olmuştur. Çünkü Büyük Buhran’ın hüküm sürmeye başladığı 1929 yılından itibaren gerek dünya gerek Türkiye ekonomisinde yaşanan gelişmeler ekonomik anlayışta bir dönüşüme neden olmuştur. Başta Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere gibi devletler olmak üzere bu dönemde dünya ekonomisinin zihin dünyasında bir dönüşüm meydana gelmiştir. Örneğin bu dönemde İngiliz iktisadi zihniyetinde keskin bir kırılma tecrübe edilmiştir. Bu kırılma neticesinde İngiltere, evvelden beri uyguladığı serbest ticaret politikalarını terk etmiştir. Dahası bu politikaların aksi yönünde bir tutum sergilemiştir. Böylece *İngiliz İmparatorluğu*’nu oluşturan unsurları kapsayan bir gümrük vergisi reformuna gidilerek; İmparatorluğa bağlı devletler arasında gümrük vergilerinin kaldırılması ve diğer devletlere karşı yüksek gümrük vergisi politikası uygulanması hedeflenmiştir⁵.

Dünya çapından yaşanan bu dönüşümden elbette Türk ekonomisi de nasibini almış ve böylece dünya ekonomisinde yaşanan bu köklü değişimin bir benzeri Türkiye’de de tecrübe edilmiştir. Örneğin ithal mallar yerine yerli malların ön plana çıkarılması bu dönemin önemli bir uygulamasıdır. Yerli malların tüm ülke genelinde kullanılması maksadıyla bu malların teşvik edilmesine yönelik kararlar alınmıştır. Bu kararları desteklemek adına gazeteler de bu yönde haberlere yer vermişlerdir⁶. Bu haberlerde öğrencilere yönelik olarak mekteplerde yerli mallarına rağbet edilmesi gerektiği hakkında telkinlerde bulunulacağı; toplumda yerli mallarının kullanımının artırılması

³ Taş, a.g.m., s.358.

⁴ Taş, a.g.m., s.361. Bu dönüşüm sadece Türkiye’ye özgü olmayıp, dünya genelinde devletlerin ekonomide etkin bir rol aldığı yeni bir döneme girilmiştir. Tekeli, İlkin, **a.g.e.**, s.216.

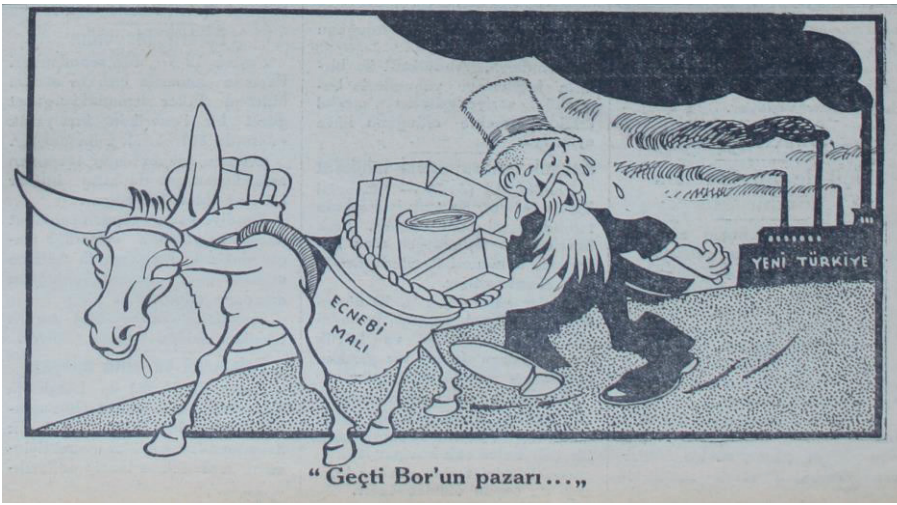
⁵ **Akşam Gazetesi**, 6 Şubat 1930, s.5.

⁶ Diğer yandan Türkiye’nin yerli malları kullanmaya yönelik göstermiş olduğu ilginin Yunanlar tarafından da taklit edildiği ve onların da yerli malları kullanma konusunda gayret sarf ettikleri haberi oldukça dikkat çekicidir. Böylece Yunanlılar “Yerli Malları Koruma Cemiyeti” adında bir cemiyet teşkil etmişlerdir (**Akşam Gazetesi**, 28 Kasım 1931, s.5).

için tayyareler yardımıyla bilgilendirme kâğıtlarının atılacağı yer almıştır. Hatta bazı gazeteler (örneğin *Akşam* gazetesi), okurlarının tasarruf ve yerli mallarının kullanımı hakkındaki görüşlerine yer vermiştir⁷.

Diğer yandan yerli mallara ilişkin bir memnuniyetsizlik olması durumunda bu konunun biran evvel “Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyetine” bildirilmesi istenmiştir. Diğer yandan yerli mallar konusunda bir üründen memnun olmayıp bunun tüm yerli mallara mal edilmemesi konusunda *Akşam* gazetesinde yer alan “papaza kızıp da oruç bozmak” ifadesi hayli dikkat çekicidir⁸. Ayrıca söz konusu gazete ile diğer gazetelerde konuya dikkat çekmek maksadıyla ilgili konu hakkında karikatürlere de yer verilmiştir (bk. Resim 1).

Resim 1. Yerli Malı Yurdun Malı.

Kaynak: *Akşam Gazetesi*, 15 Aralık 1931, s.1.

İktisadi buhranın etkisini göstermeye başladığı dönem nazarı dikkate alındığında Türkiye ekonomisinin zor koşullar altında varlığını sürdürmeye devam ettirdiği görülebilir. Bu dönemde özellikle iki önemli sorun ön plana çıkmıştır. Bunlar, borçlar sorunu ve Türk lirasındaki sürekli hâle gelen istikrarsızlıktır. Esasında bu iki sorunun iç içe geçen bir sorun yumağı olduğu kabul edilmiştir. Bu derin sorun yumağı ortasında meydana gelen buhran; ticarete, üretimde, ihracatta daha derin problemler meydana getirmiştir.

⁷ *Akşam Gazetesi*, 6 Ocak 1931, s.1; 7 Ocak 1931, s.1-2.

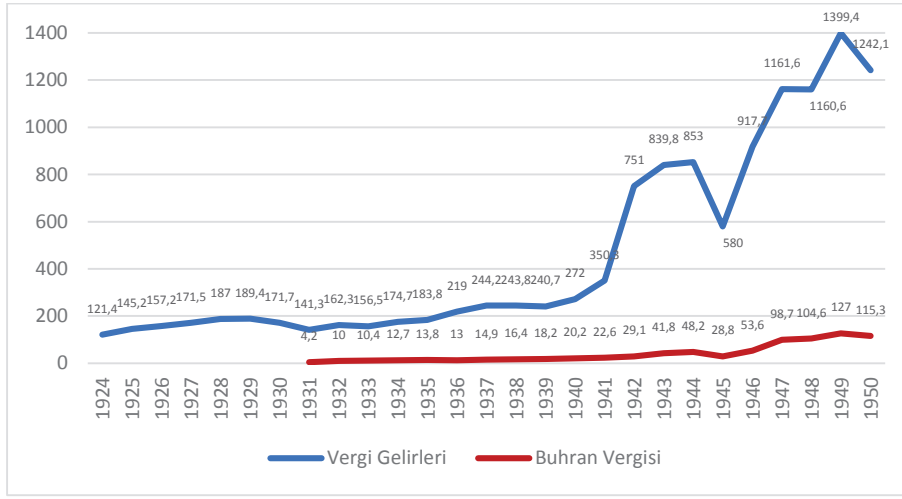
⁸ *Akşam Gazetesi*, 12 Aralık 1931, s.1-2.

BÜYÜK BUHRAN'IN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ BİR NETİCESİ: BUHRAN VERGİSİ

Dahası böylesine derine sirayet eden bu problemlerin kısa sürede çözümü mümkün olamamıştır⁹.

Ayrıca yukarıda belirtilen bu problemler neticesinde söz konusu dönemde Türkiye ekonomisinde yaşanan bir diğer sorun ise vergi gelirlerinde kaçınılmaz olarak meydana gelen azalmalardır. Özellikle gerek uluslararası ticarete meydana gelen daralma gerekse de iç piyasada üretim ve ticarete meydana gelen problemler vergi gelirlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Netice itibariyle yaşanan tüm bu olumsuzluklar buhranın ilk yıllarından itibaren vergi gelirlerinde düşüşler meydana getirmiştir. Vergi gelirlerinde yaşanan bu düşüşü Tablo 1'de görmek mümkündür.

Tablo 1. Toplam Vergi Gelirleri ile Tahsil Edilen Buhran Vergisi Miktarları, (Milyon TL.)

Kaynak: Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995), Maliye Bakanlığı, T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı 1995/5, Ankara, s.134-141.

⁹ **Akşam Gazetesi**, 2 Nisan 1930, s.2. Diğer yandan, Akşam Gazetesi başyazarı olan Necmeddin Sadık, bu kriz ortamından Türkiye'nin başarılı bir şekilde çıkabilmesine yönelik tartışmaları konu edinmiştir. Bu çerçevede Sadık, Türkiye'nin krizden çıkış yolunun sanayiden ziyade ziraatta olduğunu ileri sürmüştür. Dahası Sadık, sanayi alanında yapılan çalışmaların yetersiz ve yersiz olduğunu, devletin asli olarak tarıma önem vermesi gerektiğini ifade etmiştir. Bk. **Akşam Gazetesi**, 20 Mayıs 1930, s 1-2.

Tablo 1’den anlaşıldığı üzere iktisadi buhranın ortaya çıktığı 1929 yılında Türkiye ekonomisinde vergi gelirleri toplamı yaklaşık olarak 189,4 milyon Türk lirası olarak gerçekleşmiştir. Ancak bu tarihten sonra buhranın etkisini göstermeye başlamasıyla birlikte vergi gelirlerinde yıllar itibarıyla düşüşler yaşanmış ve 1936 yılına dek vergi gelirleri, 1929 yılındaki seviyesine ulaşamamıştır. Tablo 1, ayrıca bu dönemde Türkiye ekonomisinde buhran vergisi gibi birtakım yeni vergilere neden başvurulduğunu da açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Çünkü ekonomide yaşanan bu gelir kaybının giderilebilmesi maksadıyla birtakım çözüm önerilerinin ortaya konulması gerekmektedir ve yeni bir verginin/vergilerin ihdas edilmesi ve yürürlüğe sokulması bu öneriler arasında ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda, Tablo 1’de görüldüğü üzere, 1931 yılından itibaren buhran vergisi tahsil edilmeye başlanmış ve bu vergi, daha önce de ifade edildiği üzere varlığını 1950 yılına dek sürdürmüştür.

Diğer yandan buhran, 1930 yılının ikinci yarısından itibaren Türkiye ekonomisi üzerinde derin yaralar açarak etkisini artırmıştır¹⁰. Tecrübe edilen bu olayları Necmeddin Sadık, gazete köşesinde “Buhranın Sebepleri” başlıklı yazısında kaleme almıştır. Sadık bu yazısında ülke ekonomisinin iktisadi buhrandan evvelki dört yıllık süreçte kuraklık yüzünden hâlihazırda büyük zararlar gördüğünü ifade etmiştir. Sadık’a göre kuraklığın etkisini yitirip tarımda bir artış yaşanmaya başladığı bir dönemde, buhran patlak vermiş ve ülke ekonomisi bu buhrandan büyük bir zarar görmüştür. Diğer yandan Sadık, ülkenin istikraza gidecek gücünün olmaması, ithalatta meydana gelen keskin artışlar ve özellikle ülkeyi terk eden Rumlar ve Ermenilerle birlikte sermayenin dışarı çıkması gibi unsurları zararı derinleştiren diğer sebepler şeklinde sıralamıştır¹¹. Son olarak ilginç bir şekilde var olan sermayenin de

¹⁰ Uluslararası nakliyede tecrübe edilen fiyat düşüşleri bunun bir örneği olarak görülebilir. Bu minvalde habere göre, 1926 yılında Zonguldak limanında 1 ton kömür 10 liraya nakledilirken; bu fiyat 1930 yılında 150 kuruşa kadar düşmüştür. Böylece kömür satışında büyük azalmalar meydana gelmiş ve bunun neticesinde maden harmanlarında önemli miktarda kömür elde kalmıştır. Bk. **Akşam Gazetesi**, 3 Nisan 1930, s.3; 24 Nisan 1930, s.2. Hatta daha evvel İngiliz kömürlerine karşı üstün bir konumda olan Zonguldak kömürü, nakliye maliyetlerindeki düşüş nedeniyle rekabet edemez bir hâle gelmiştir. Bk. **Akşam Gazetesi**, 4 Mayıs 1930, s.3.

¹¹ Rumlar ve Ermenilerin gidişi sadece ülkeden sermayenin gitmesine yol açmamıştır. Aynı zamanda bu gidiş Türk ticaret, sanayi ve ziraatını da derinden etkilemiştir. Ayrıca Rumlar ve Ermenilerin gitmesiyle meydana gelen üretim boşluğunun doldurulabilmesi hiç de kolay olmamıştır. Diğer yandan Türkiye’den Yunanistan’a gidenler burada Yunan hükümet

İstanbul’da yeni binaların yapılmasına aktarıldığını ve böylece mevcut bulunan sermayenin ülke ekonomisine önemli bir katkısı olmayan inşaat sektöründe kullanıldığını ileri sürmüştür¹².

Tüm bu değerlendirmeler karşısında Sadık, ilgili dönemde buhrana ilişkin haberlere yönelik takınılan sert tutum hakkında da önemli açıklamalar yapmıştır. Söz konusu açıklamalarında Sadık, bu dönemde “iktisadi buhran” üzerine yazılan yazılara özellikle şiddetle karşı çıkıldığını ifade etmiş ve bu tarz haberlerin yabancı devletler tarafından Türkiye aleyhine geliştirilen *düşman propagandası* yaftası yapıştırılarak şiddetli bir şekilde eleştirildiğine de vurgu yapmıştır¹³.

II. Büyük Buhran ve Buhran Vergisi

Daha evvel de ifade edildiği üzere buhran vergisi ilgili dönemde tüm dünyayı etkisi altına alan Büyük Buhran’ın bir sonucudur¹⁴. Ayrıca bu vergi, Cumhuriyet’in ilanı ile Türk mali sisteminde girilen reform hareketlerinin sürdürülememesi neticesinde bir iktisadi dar boğaz ile karşılaşıldığında kaçınılmaz olarak olağanüstü gelir kaynaklarına başvurulmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Farklı bir ifadeyle bu vergi söz konusu dönemde maliye idaresinin reformları gerçekleştirememesindeki başarısızlığın bir işareti olarak ele alınmıştır¹⁵. Ancak şunu da belirtmemiz gerekir ki, bu vergi sadece Türkiye’de değil, Almanya gibi birtakım Avrupa ülkelerinde de yürürlüğe sokulmuştur¹⁶.

desteği ile tütün, incir ve halı üretiminde Yunanistan’ı Türkiye’ye rakip olacak konuma getirmişlerdir. Bk. **Akşam Gazetesi**, 4 Ağustos 1930, s.4.

¹² **Akşam Gazetesi**, 8 Temmuz 1930, s.2.

¹³ **Akşam Gazetesi**, 16 Kasım 1931, s.1-2. Fakat Sadık, yukarıda yaptığı değerlendirmeden yaklaşık bir yıl önce söz konusu eleştirinin aksi yönünde hareket etmiş ve bu dönemde iktisadi buhranın etkisiyle Türkiye ekonomisinin kötüleştiği ve her yerde “iktisadi buhran vardır” sözünün yayılmasından ötürü duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Sadık, söz konusu kişilerin kötü niyetli olduklarını ifade ederek bu kişilerin iktisadi konulardan bihaber olduklarını ileri sürmüştür. Sadık, Türkiye ekonomisinde ihracatın ithalatı ilk defa geçtiğini belirtmiş ve bunun Türkiye’nin iktisadi durumun değerlendirilmesinde mihenk taşı olması gerektiğinin altını çizmiştir. Bk. **Akşam Gazetesi**, 16 Eylül 1930, s.2.

¹⁴ İktisadi buhranın neden olduğu olumsuzlukları giderebilmek adına ihracat ile ithalat arasındaki dengeyi korumak ve mümkün olduğunca ithalatı düşük seviyede tutmak için “Memleket iktisadiyatını koruma kararnamesi” çıkarılmıştır. Bk. **Akşam Gazetesi**, 20 Kasım 1931, s.7.

¹⁵ Cihan Duru, “Atatürk Döneminde Olağanüstü Vergi”, **Maliye Dergisi Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılı (1881-1981): Atatürk Özel Sayısı**, Ankara, 1981, s.259-288.

¹⁶ **Akşam Gazetesi**, 15 Kasım 1931, s.1; 16 Kasım 1931, s.1-2.

Türkiye ekonomisi açısından iktisadi buhran ve buhran vergisi arasındaki ilişkiyi, Maliye Nezaretince hazırlanan ve dönemin Başvekili İsmet Paşa tarafından Büyük Millet Meclisine (B.M.M.) sunulan kanun layihasında görmek mümkündür. Kanun layihasının sebepleri sıralanırken Büyük Buhran'ın tüm dünya üzerindeki yıkıcı etkisine vurgu yapılarak bütçe denkliliğinin sağlanması ile millî paranın ve ülke ekonomisinin korunması için tedbirlerin alınması gerektiğine değinilmiştir. İlgili sebepler hakkında her ne kadar bu konuların 1932 yılı bütçe görüşmeleri esnasında tartışılacak konular olduğu belirtilmişse de buhranın şiddetli etkisi nedeniyle acil önlemlerin alınmasının zarureti üzerinde durulmuştur. Bu minvalde Bütçe Encümeni mazbatasında yer alan “Büyük tedbirler büyük fedakârlıklara mütevakıf olduğuna ve bu fedakârlıkların bütün vatandaşlar tarafından seyyân bir nisbet dahilinde deruhte edilmesi zarurî bulunduğu nazaran lâyiha'nın istihdaf eylediği mevzu ve matrahın ve tesbit eylediği vergi nisbetlerinin bu gayeye doğru yaklaştıracak mahiyette bulunduğu da aşîkârdır” değerlendirmesi oldukça önemlidir¹⁷.

Yukarıda belirtilen bütçe denkliliğinin temin edilmesi, millî paranın ve ülke ekonomisinin korunması gibi sebeplerden ötürü, “devlet teşkilatına dâhil en yüksek makamlardan en küçüğüne kadar bila istisna her şahsın bu vergiye” tutulması kararlaştırılmıştır. Vergi oranlarının ve vergiye tabi gelirin belirlenmesinde ise asgari maişet seviyesine vurgu yapılarak maişetini temine kifayet edecek kadar olan miktarın bu verginin dışında tutulması düşünülmüştür. Diğer yandan buhran vergisinin bir olağanüstü dönem vergisi olduğunun altı çizilmiştir. Böylece bu verginin kalıcı bir vergiden ziyade olağanüstü koşulların bir etkisinin neticesi olarak ortaya çıktığından dolayı muvakkat mahiyette olarak yürürlüğe girdiğine dikkat çekilmiştir. Olağanüstü koşulların nihayete ermesi neticesinde bu verginin de yürürlükten kaldırılacağı düşünülmüştür. Bu sebepten ötürüdür ki genel olarak kazanç vergisi konusu üzerine inşa edilmiş olan buhran vergisi ile kazanç vergisinin birleştirilmesine ihtiyaç dahi duyulmamıştır¹⁸.

¹⁷ Millî İktisadiyatı Koruma Vergisi Hakkında 1/174 Numaralı Kanun Lâyihası ve Maliye, Adliye ve Bütçe Encümenleri Mazbataları, Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet Muamelat Müdürlüğü, Sayı 6/4095, Tarih: 2.11.1931.

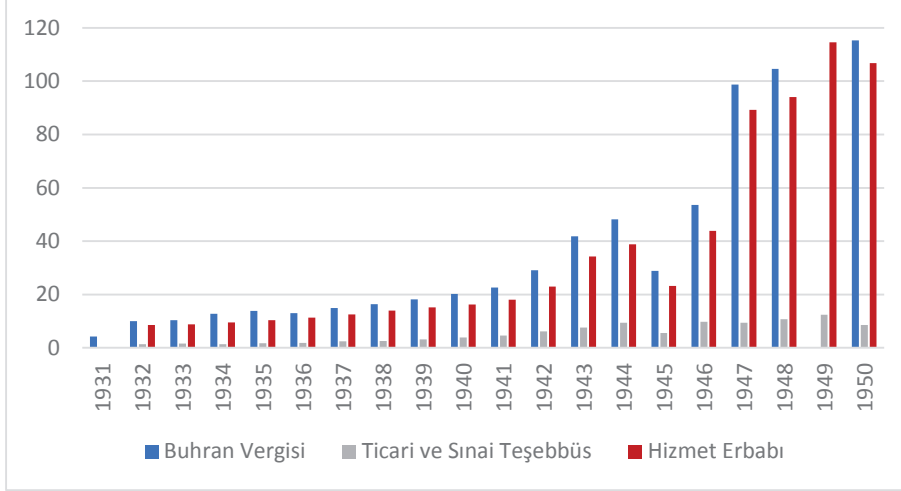
¹⁸ Millî İktisadiyatı Koruma Vergisi Hakkında 1/174 Numaralı Kanun Lâyihası ve Maliye, Adliye ve Bütçe Encümenleri Mazbataları, Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet Muamelat Müdürlüğü, Sayı 6/4095, Tarih: 2.11.1931.

Bu verginin hâlihazırda mevcut bulunan bir vergi (kazanç vergisi) ile birleştirilmeden farklı bir vergi olarak acil bir şekilde yürürlüğe sokulması durumu bize bir yandan ilgili dönemde tecrübe edilen gelir ihtiyacının şiddetini ortaya koyar iken diğer yandan da bizi ilgili vergi konusu üzerinde düşünmeye sevk etmektedir. Bilindiği üzere ilgili dönem Türkiye ekonomisinde tarım sektörü yaygın faaliyet alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylesi bir dönemde tarım üzerine bir vergi yüklenmesi yerine, (Tablo 2’de görüleceği üzere) ticari ve sınai teşebbüsler ile hizmet erbabına bir vergi yüklenmesi oldukça ilgi çekicidir. Bu gelir gruplarına vergi yüklenmesinin ardında yatan unsurun, bunlardan (tarım sektörüne kıyasla) daha kolay ve hızlı bir şekilde gelir elde edilmesi düşüncesine bağlı olduğu düşünülmektedir.

Yukarıda belirtilen kesimler üzerine bu verginin yüklenmesinin ardında yatan bir diğer unsur ise ilgili dönemde buhranın meydana getirdiği yıkıcı etkiyi kısmen de olsa yüklenebilecek mükellefiyet grubunun bunlar olduğu düşüncesidir. Çünkü bu dönemde uluslararası ticaret büyük bir darbe almış ve dış ticaret alanında faaliyet gösteren gruplar hâlihazırda bir çıkmaz ile karşı karşıya kalmışlardır. Aynı şekilde buhran vergisi yüklenebilecek bir diğer kesim olan tarım sektörü de bir çıkmazdadır. Ürün fiyatlarında meydana gelen keskin düşüşler tarım sektörünü olumsuz yönde etkilemekte ve birçok tarım alanının boş kaldığı bilinmektedir. Bu durum kaçınılmaz olarak tarım sektöründe faaliyet gösteren emek kesimini de derinden etkilemiş ve onları işsizlik sorunu ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu grupların aksine, yaşanan buhrandan en az etkilenen kesimin ise şehirlerde yaşayan maaşlı ve ücretli grup olduğu belirtilmiştir. Dahası tarım ürünleri fiyatlarında meydana gelen düşüşler ile bu grubun avantajlı bir konuma eriştiği dahi düşünülmektedir¹⁹. Bütün bu değerlendirmeler esasında buhran vergisinin neden tarım ya da dış ticaret vb. sektörlerle değil de şehirde ikamet eden kesim üzerine konulduğunu ortaya koymaktadır.

¹⁹ Tekeli ve İlkin, a.g.e., s.217-223.

Tablo 2. Buhran Vergisinden Toplam Tahsil Edilen Miktarlar ile Alt Kalemlerden Elde Edilen Gelir (Milyon TL.)

Kaynak: Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995), Maliye Bakanlığı, T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı 1995/5, Ankara, s.134-141.

Diğer yandan yaklaşık 20 yıllık bir süreçte Türk vergi sisteminde uygulanmış olan buhran vergisinden elde edilen gelirleri ve hangi kaynaktan ne kadar miktarda tahsil edildiğine ilişkin verileri Tablo 2 vasıtasıyla incelemek mümkündür. Tablo 2’de yer aldığı üzere buhran vergisinin ticari ve sınai teşebbüsler ile hizmet erbabı üzerine yüklendiği; ancak bu verginin esas itibarıyla hizmet erbabından tahsil edildiği görülmektedir. Hizmet erbabına yönelik tahsil miktarındaki yükseklik, buhran vergisinin neden bu gruba yüklendiği hakkında ileri sürülen yukarıdaki düşünceleri destekler niteliktedir.

II.1. Buhran Vergisinin Yasal Çerçevesi

Türkiye ekonomisini etkisi altına alan ve bunun üzerinde derin izler bırakmaya başlayan Büyük Buhran’ın etkisini azalabilmek amacıyla Maliye Nezareti tarafından 2 Kasım 1931 tarihinde Büyük Millet Meclisine “Millî İktisadiyatı Koruma Vergisi” namıyla bir kanun layihası sunulmuştur. Bu kanun layihası daha sonra Buhran Vergisi Kanunu olarak yürürlüğe girecektir. Fakat bu değişiklikten evvel, Adliye Encümeni Mazbatasında yer aldığı üzere, azalardan Refik Şevket Bey, layihanın maddelerine geçmeden evvel kanunun teklif edildiği unvan ile kanunun maksadının uyumlu olmadığı gerekçesiyle,

kanun layihasının mevcut isminde değişiklik yapılarak kanunun “iktisadi buhran vergisi” olarak düzenlenmesini istemişse de bu öneri kabul görmemiştir²⁰. Ancak bu layiha sonraki dönemde 1890 kanun numarası ve buhran vergisi adı ile 30 Kasım 1931 tarihinde kabul edilmiş ve bir gün sonra Resmî Gazete’de yayımlanmıştır²¹. Söz konusu kanun layihası yürürlüğe girmeden evvel Adliye, Maliye, Bütçe encümenlerinde de değerlendirilmiş ve birtakım değişikliklere uğramıştır.

13 maddeden oluşan bu kanunun ilk maddesinde buhran vergisinin konusuna yer verilmiştir. Buna göre kanunun 1. Maddesinde:

“Umumî, hususî ve mülhak bütçeler ve belediye bütçeleriyle idare edilen daire ve müesseseler ve hakikî veya hükmî şahıslar nezdinde veya onlara merbut olarak maaş, tahsisat, ücret, yevmiye, hakkı huzur, aidat ve ihtisas zammı ve bilumum ikramiyeler veya her hangi bir nam ile olursa olsun bir bedel veya ayın mukabilinde çalışan şahısların istihkakları ve şirket ve müesseselerin esas mukavelenâmeleri, nizamnâmeleri veya heyeti umûmiye kararları mûcibince meclisi idarelerinde bulunanlara verilen temettü ile ikramiyeler ve hizmet mukabili verilecek tazminat ve ihbariye ve aynı mahiyetteki tediyeler bu kanun mûcibince vergiye tâbidir.”

233

ifadesine yer verilerek buhran vergisinin temel olarak maaş ve ücret gibi gelirler üzerinden alınacağı kararlaştırılmıştır. Kumrulu’ya (1976) göre buhran vergisi yeni bir vergi olmayıp “yapay” bir özellik taşımaktadır. Burada bu verginin yapay olmasından kastedilen mana, bu verginin yeni bir vergi kaynağı üzerine inşa edilmediği; başka bir ifadeyle, hali hazırda mevcut bulunan bir vergi kaynağının yeniden ve başka bir vergi ile vergilendirilmesinden ortaya çıktığı şeklindedir. Bu nedenle yapay bir vergi olduğu iddia edilen buhran vergisi hakkında, “zam”, “ek vergi” ve “eklenti vergi” gibi kavramlar kullanılmıştır. Ayrıca bu verginin tarh edilmesi esnasında başka vergilerin matrahlarından da istifade edilecek olması

²⁰ Ancak kanun isminden de görüleceği üzere daha sonra bu değişiklik kabul edilmiştir. Ayrıca kanun maddelerinde de Adliye, Maliye ve Bütçe encümenlerinin görüşleri ekseninde birçok değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişiklikler için bk. **Millî İktisadiyatı Koruma Vergisi Hakkında 1/174 Numaralı Kanun Lâyihası ve Maliye, Adliye ve Bütçe Encümenleri Mazbataları**, Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet Muamelat Müdürlüğü, Sayı 6/4095, Tarih: 2.11.1931.

²¹ Çalışmada kanun maddelerinin tamamı ele alınmamıştır. Ancak çalışmanın son kısmında, Buhran Vergisi Kanunu ek olarak sunulmuştur. Ayrıca mevcut buhran vergisi kanununa ek olarak sonraki dönemlerde yürürlüğe sokulan ek kanunlara da ekte yer verilmiştir.

hasebiyle yukarıda belirtilen ifadeler ek olarak bu vergiyi tanımlamada farklı isimlendirmeler de kullanılmıştır: “bağlı vergi”, “türev vergi” ya da “türetilmiş vergi”.

Diğer yandan, buhran vergisinin bir çifte vergi konusu olduğuna ilişkin tartışmalar da literatürde yer almaktadır. Özellikle 1890 sayılı İktisadi Buhran Vergisi Kanunu’nun birinci maddesinde sıralanan kaynaklardan söz konusu verginin alınması; bu verginin çifte vergilendirmeye yol açtığını ortaya koymaktadır. Bu durum, esasında kanun layihasının gerekçesinde de belirtilmiş ve bu verginin geçici bir mahiyet taşıdığından kazanç vergisi ile birleştirilmesine gerek duyulmadığı ifade edilmiştir. Dahası iktisadi buhran vergisine ilave olarak 1980 kanun numaralı ve 26.05.1932 tarihli Muvazene Vergisi Kanunu çıkarılmıştır. Bilhassa kanunun ikinci maddesinde “Muvazene vergisi, istihkak ve tediyeelerden kazanç ve iktisadî buhran vergileri çıkarıldıktan sonra kalan tediye miktarından %10 nisbetinde alınır” ifadesi yukarıdaki çifte vergilendirmeye ilişkin değerlendirmeyi önemli kılmaktadır. Görüldüğü üzere bir vergi konusu üzerinde evvela kazanç vergisi ihdas edilmiş, daha sonra ise iktisadi buhran vergisi konulmuştur. Vergi gelirlerine duyulan ihtiyaç neticesinde, aynı kaynaktan üçüncü defa bir verginin alınması yoluna gidilmiştir. Bu vergilendirme silsilesi, aslında içinde bulunan iktisadi koşullar ve iktisadi buhranın nasıl çetin bir şekilde vuku bulduğu hakkında bize önemli detaylar sunmaktadır.

Birinci maddede verginin konusu belirlendikten hemen sonra, ikinci maddede bu vergiden istisna edilen gelirlere yer verilmiştir. Buhran Vergisi Kanunu’nun 2. maddesinde yer alan istisnalar²² şu şekilde sıralanmıştır:

i) 8 Haziran 1930 tarih ve 1683 numaralı askerî ve mülkî tekaüt kanunundan evvelki kanun ve hükümlere göre kendilerine maaş tahsis olunan mütekaît, yetim ve dullar, ii) Harp malullerine Devlet bütçesinden yapılan tediyeat, iii) Hidematı vataniye tertibinden maaş alanlar, iv) Bir ay zarfında maaş, ücret, yevmiye namı ile aldıkları mebaliğ 30 lira ve ondan aşağı olanlar

²² Esasında günümüz Türk vergi sisteminde vergi istisnası ve vergi muafiyeti kavramları kullanılmakta ve bu kavramlar arasında ince bir ayrım bulunmaktadır. Vergi istisnası genel itibarıyla bir vergi konusunun vergi dışı bırakılmasını içermekte iken; vergi muafiyeti, bir kişinin herhangi bir verginin kapsamı dışında tutulması şeklinde ifade edilmektedir. Kanun metninde sadece vergi istisnası kavramının kullanılmış olması bizi ilgili dönem vergi sisteminde böyle bir ayrımın bulunmadığı düşüncesine sevk etmektedir. Bu nedenle, söz konusu çalışmada buhran vergisi hakkında böyle bir ayrım yapılmamıştır.

(Ankara şehri için bu had 60 liradır)²³, v) Ziraî işlerde müstahdem işçiler ve rençperler, vii) Bir yere merbut olmuyarak çalışan serbest işçiler, viii) Harcırah ve harcırah yevmiyelerinin tamamile mesken bedellerinin 30 liraya kadar olan kısmı (mesken bedelleri, bu kanunun neşrinden evvel 1931 senesinde mevcut olan bedellerdir), ix) Kanun ve nizamlara göre veya her hangi bir uzvun sakatlanmasına mukabil veyahut mahkeme; kararile verilen tazminatlar.

Buhran vergisinden istisna tutulan kişiler sadece yukarıda sıralandığı hâliyle kalmamış ve sonraki dönemlerde bu istisnalarda birtakım değişiklikler de meydana gelmiştir. Örneğin seferberlik ilan edilmeksizin söz konusu dönemde Ağrı Dağı ve Dersim gibi yerlerde meydana gelen ayaklanmaların bastırılması esnasında malul kalan askerlerin harp malulü sayılıp sayılmaması konusu gündeme gelmiştir. Bu askerlerin harp malulü sayılması durumunda bunların da buhran vergisinden istisna edileceğinden hareketle Millî Müdafaa Vekillüğinden açıklama talep edilmiştir. Verilen cevapta; “asilerle” girişilen mücadele neticesinde malul olanlara harp malulü denilmemesinin askerlerin his ve gayretini olumsuz yönde etkileyeceği ve netice itibariyle de memleketin menfaatine zarar vereceği üzerinde durulmuştur. Dahası böylesi bir şereften onların da mahrum edilmemesi gerektiği ileri sürülmüştür. Böylece yapılan düzenleme neticesinde bahsi geçen askerler de harp malulü sayılarak buhran vergisinden istisna edilmiştir²⁴.

Kanunda belirtilen istisnalar hakkında, sonraki dönemlerde değişikliklerin vukua gelmesi durumu varlığını devam ettirmiştir. Bu

²³ Kanun maddesinde de görüldüğü üzere Ankara şehrine ayrı bir vurgu yapılarak burada istisna miktarı iki katına (60 liraya) çıkarılmıştır. Bütçe Encümeni Nizamnamesi’nden edindiğimiz bilgiye göre, söz konusu dönemde Ankara ilinde geçim şartlarının zor olduğu ve bu şehrin memleketteki en pahalı şehirler arasında yer aldığı belirtilmiştir. Ancak Aza Süreyya Bey bu karara muhalefet etmiş ve böylesi bir kararın kanunun ruhuna aykırı olduğunu vurgulamıştır. Dahası Ankara’da ikamet edenlerin burada ikamet ettiklerinden ve şehrin pahalılığından dolayı hâlihazırda aylık 25 ila 30 lira arası ilave gelire ek olarak mesken tazminatı aldıklarını ileri sürmüştür. Ayrıca Kazanç, Muvazene ve İktisadi Buhran Vergileri Hakkındaki Kanunların Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesine Dair Kanun (Kanun No: 5088, Kabul Tarihi: 16.6.1947) ile bu maddeye “200 kuruşa kadar olan işçi gündelikleri ile bu miktarı aşan gündeliklerin 200 kuruşu (İşçilerin istihkakları gündelikten başka esaslara göre hesaplanan hallerde işçinin bir aylık istihkakı çalıştığı veya ücrete müstahak olduğu günlere bölünür ve elde edilen miktar gündelik sayılır. İşçilerin ücretli olarak izinli bulundukları günlere ilişkin gündeliklerin vergisi de bu usule göre hesaplanır)” hükmü eklenmiştir.

²⁴ **Harp Malûlleri Tabirinin Eşkıya Müsademelerinde Malûl Olanlara da Teşmili İcâp Edip Etmediğinin Tefsirine Dair Başvekâlet Tezkeresi ve Millî Müdafaa, Maliye ve Bütçe Encümenleri Mazbataları (3/404)**, Sayı 6/3750, Tarih: 24.12.1933.

çerçevede, aynı kanun maddesinin 4. fıkrasında yer verilen aylık 30 liranın altında olan maaş, ücret, yevmiyelerin buhran vergisinden istisnası konusu İzmir milletvekilleri Şevket Adalan ve Sait Odyak'ın hazırladığı kanun teklifi neticesinde 1947 yılında tekrar ele alınmıştır. İsmi geçen milletvekilleri, kanunun yapıldığı tarihin üzerinden uzun bir süre geçtiği ve söz konusu kanunda belirtilen istisna miktarının önemini kaybettiği gerekçesinden hareketle ilgili istisna maddesinde değişiklik önerisinde bulunmuşlardır. Böylece hem istisna hükümlerinin günün şartlarına (özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın fiyat artışlarında meydana getirdiği olumsuz etkiler nedeniyle) uygun bir hâle geleceği hem de ilgili dönemde meydana gelen ve istisna mekanizmasında tecrübe edilen sıkıntıların aşılabileceği ifade edilmiştir. Netice itibarıyla yapılacak olan bu değişiklikle birlikte, istisna uygulaması yoluyla ulaşılması hedeflenen maksatlara da erişilebileceği üzerinde durulmuştur²⁵.

Buhran vergisinin içerdiği istisnalara yönelik bir diğer değişiklik, 1947 yılında yürürlüğe sokulmuştur. Yapılan bu değişiklik ile madenlerde çalışan işçilerin ücret ve primleri buhran vergisinden istisna edilmiştir²⁶. Bu değişikliğin nedenini incelediğimizde söz konusu neden hem maden sektöründe çalışmayı teşvik etmek hem de üretimi sürekli bir hâle getirmek şeklinde açıklanmıştır. Çünkü bilindiği üzere, Türkiye toplumunda evvelden beri maden işlerinde çalışmak, tali bir iş olarak görülmüştür. Buna göre maden işçileri, dönüşümlü olarak ve 1 ayı geçmemek üzere madenlerde çalışmaktaydı. Bu durum bir yandan maden üretiminin olumsuz bir şekilde etkilenmesine neden olmakta iken diğer yandan tecrübe eksikliği nedeniyle iş kazalarının artmasına yol açmaktaydı. Dahası özellikle tarım faaliyetlerinin yapıldığı dönemlerde, tarım işlerinin yoğunluğundan ötürü, kimse madenlerde çalışmak istememekteydi. Bu gönülsüzlük, maden sektörünü dolayısıyla da ekonomik yapıyı olumsuz bir şekilde etkilemekteydi. Ayrıca tarım ve orman işçisinin buhran vergisinden muaf olması, hâlihazırda zor bir meslek olan maden işçiliğini daha az çekici kılmaktaydı. İşte belirtilen tüm bu sebeplerden

²⁵ İzmir Milletvekilleri Şevket Adalan ve Sait Odyak'ın, 1890, 1980 ve 2395 Sayılı İktisadî Buhran, Muvazene ve Kazanç Vergisi Kanunlarının Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi ve Çalışma, Maliye ve Bütçe Komisyonları raporları (2/34), Tarih: 21.11.1947.

²⁶ Maden Ocaklarında Yeralında Çalışan İşçi Ücretlerinin Kazanç, Buhran, Muvazene ve Hava Kuvvetlerine Yardım Vergileriyle Damga Resminden Bağışık Tutulması Hakkında Kanun, Kanun No: 5109, Kabul Tarihi: 18.6.1947.

ötürü verilen kanun teklifi ile maden işçilerinin de buhran vergisinden muaf tutulması istenmiş ve bu istek kabul görerek yürürlüğe girmiştir²⁷.

Diğer yandan turizm gibi bazı sektörlerin gelişiminin teşvik edilmesi maksadıyla, söz konusu sektörden elde edilen gelirler buhran vergisinden istisna edilmiştir. Farklı bir ifadeyle bazı sektörler buhran vergisinden istisna edilerek, bu sektörlerin teşvik edilmesi istenmiştir. Böylece 1950 tarihli ve 1890 Numaralı İktisadî Buhran Vergisi Kanununa Müzeyyel Kanunun birinci maddesine “Turizm Müesseselerini Teşvik Kanunu hükümleri dairesinde ‘Turizm müessesesi belgesi’ almış olan teşebbüslerin adı geçen kanunda yazılı maksada tahsis ettikleri tesisler inşaatın ikmalini takip eden malî yıldan itibaren on yıl süre ile Bina İktisadi Buhran Vergisinden müstesnadır” hükmü eklenmiştir²⁸. Netice itibarıyla bu kanunla ülkemizde turizm sektörünün teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Ancak vergi tekniği açısından uygun olmamasından ötürü, bu değişiklik 1890 numaralı İktisadî Buhran Vergisi Kanununda değil; 1996 kanun numaralı “1890 Numaralı İktisadî Buhran Vergisi Kanununa Müzeyyel Kanunda” gerçekleştirilmiştir²⁹.

Devam eden süreçte buhranın ülke ekonomisi üzerindeki etkisini artırmasından ve devletin yeni gelir kaynaklarına ihtiyaç duymasından ötürü, buhran vergisinin ödeme gücünü bir diğer göstergesi olan servet üzerinden de alınması yoluna gidilmiştir. Çünkü yaşanan bu buhranın aşılmasında ortak bir fedakârlık yapılmasının kaçınılmaz olduğu belirtilerek ödeme gücüne sahip olan kişilere yönelik olarak bu verginin yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Böylece buhran vergisine tabi olan gelirlerin kapsamında da değişiklikler yapılarak farklı vergi konularının da vergilendirilmesine başvurulmuştur.

Örneğin 1932 yılında kabul edilen 1996 kanun numaraları 1890 Numaralı İktisadî Buhran Vergisi Kanununa Müzeyyel Kanununda yer alan “11

²⁷ Maden işçilerine ilaveten Çalışma Komisyonu Raporunda ağır sanayi işçilerinin de bu vergiden istisna edilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ancak bu istisnanın devlet bütçesi üzerinde meydana getireceği yükün tam olarak tespit edilemediğinden kanun tasarısında herhangi bir değişiklik yapılmış ancak bu konunun hükûmetçe dikkate alınması istenmiştir. Kanun tasarısındaki değişiklikler ve komisyon raporları için bk. **Maden Ocaklarında Yeraltında Çalışan İşçilerin Ücretlerinin Kazanç, Buhran, Muvazene ve Hava Kuvvetlerine Yardım Vergilerinden Bağışıklığı Hakkında Kanun tasarısı ve Çalışma, Ekonomi, Maliye ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/184)**, Sayı 71-816, 6/1292.

²⁸ **İktisadi Buhran Vergisi Kanununun Birinci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun**, Kanun No: 5649, Kabul Tarihi: 24.3.1950.

²⁹ **İktisadi Buhran Vergisi Kanununun Birinci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı ve Geçici Komisyon raporu (1/740)**, Sayı 71-1400, Tarih: 15.3.1950.

Temmuz 1931 tarih ve 1837 numaralı bina vergisi kanunundaki nisbetlere göre hesap olunarak alınmakta bulunan verginin, sahibinin bizzat oturduğu meskenlerden altıda biri, sair binalardan üçte biri nisbetinde iktisadî buhran vergisi alınır” ibaresi ile buhran vergisinin bina vergisine de uygulanması yoluna gidilmiştir³⁰. Esasında bu değişikliğe ilişkin düzenlemeler çerçevesinde verilen kanun layihasında sadece bina vergilerine değil aynı zamanda muamele ve şeker istihlak vergilerine de buhran vergisinin uygulanması istenmiştir. Maliye Encümeni tarafından her ne kadar bu istek uygun görülümüşse de Bütçe Encümenince söz konusu vergi konuları üzerinden buhran vergisinin alınmasının teorik olarak uygun olamayacağı görüşü ileri sürülmüştür. Bu çerçevede Bütçe Encümeni tarafından sunulan teklif kabul görmüş ve yürürlüğe sokulmuştur³¹.

Yapılan değişiklikler yoluyla buhran vergisinin kapsamının genişletilmesi, devletin ihtiyaç duyduğu geliri yeteri düzeyde karşılayamamıştır. Özellikle diğer ülkeler ile kıyaslandığında devlet bütçesinin diğer birçok ülkeden farklı olarak halen denk bir şekilde olduğu ve bunun ardında yatan gücün milletin bu ağır fedakârlığı yüklenmesinden kaynaklandığı ifade edilmişse de bu başarının korunması maksadıyla daha büyük fedakârlıklara ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir³². Bu nedenle buhranın giderek şiddetini artırmasından ötürü mevcut vergi oranlarında/miktarında zam yapılması kararlaştırılmıştır. Böylece yukarıda belirtilen gruplara ilaveten 2416 Kanun numaralı ve 24 Nisan 1934 tarihli İktisadi Buhran Vergisi Kanununa Müzeyyel Kanun ile Buhran Vergisi Kanunu’nun 1. maddesinde sıralanan mükelleflerin tahakkuk eden kazanç vergilerine, mezkûr vergilerin beşte biri nispetinde zam yapılmıştır³³.

³⁰ Bu vergiden yapılan istisna ve diğer düzenlemeler için bk. 30 Teşrinisani 1931 Tarih ve 1890 Numaralı İktisadî Buhran Vergisi Kanununa Müzeyyel Kanun, Kanun No: 1996, Kabul Tarihi: 29.5.1932. Daha sonra 1935 yılından yapılan kanun ile buradan elde edilen gelirlerin vilayet hususi idarelerine terk olunmasına karar verilmiştir. Bk. Arazî ve Bina Vergileri ile Binalardan Alınan İktisadî Buhran Vergisinin Vilâyet Hususî İdarelerine Devri Hakkında Kanun, Kanun No: 2871, Kabul Tarihi: 23.3.1935.

³¹ İktisadî Buhran Vergisi Kanununa Müzeyyel 1/304 Numaralı Kanun Lâyihası ve Maliye Bütçe Encümenleri Mazbataları, Sayı 6/962, Tarih: 23.4.1932.

³² İktisadî Buhran Vergisi Kanununa Müzeyyel 1/885 Numaralı Kanun Layihası ve İktisat Maliye ve Bütçe Encümenleri Mazbataları, Sayı 6/491, Tarih: 1.3.1934.

³³ İktisadî Buhran Vergisi Kanununa Müzeyyel Kanun, Kanun No: 2416, Kabul Tarihi: 26.4.1934. Ayrıca yine söz konusu kanun kapsamında “2395 numaralı Kazanç Vergisi Kanununun üçüncü maddesi mucibince kazanç vergisinden istisnası kabul edilmiş olanlar buhran zammından da müstesnadır” ibaresine yer verilmiştir.

1935 yılına gelindiğinde buhran vergisinde yapılan ve yukarıda ifade edilen değişikliklere ilaveten buhranın etkisinin devam etmesi nedeniyle ilave kamu gelirlerine duyulan ihtiyacın artması sonucunda kazanç vergisinden muaf olan bazı mükellef/mükellef gruplarının da buhran vergisine tabi tutulmasına karar verilmiştir. Kamu gelirlerine duyulan ihtiyacın yanı sıra bu yeni kaynaktan vergi alınmasının ardında yatan bir diğer unsur ise işçi ve ameleye varıncaya kadar her sınıf iş grubunun vergilendirildiği böylesi bir durumda, birtakım gelir gruplarının dışarıda bırakılmasının adalete uygun olamayacağı inancıdır³⁴.

Bu çerçevede İktisadî Buhran Vergisi Kanununa Müzeyyel 2416 Sayılı Kanunu Değiştiren Kanun kapsamında “2395 sayılı kanunun üçüncü maddesinin (ki bu madde kazanç vergisinden istisna olan gelir gruplarını düzenlemektedir) 4. ve 5. fıkrasına dâhil olanlar³⁵” ve “2395 sayılı kazanç vergisi kanununun 3. maddesinin 21. fıkrasında sayılanlar³⁶” da buhran vergisine tabi tutulmuşlardır³⁷. Bu düzenleme yapılırken ayrıca 1996 sayılı kanuna gönderme yapılarak, buhran vergisine tabi olan gelir kaynaklarının genişletildiği ifade edilmiş ve bu genişlemenin buhran vergisinin esasına da uygun olduğuna vurgu yapılmıştır.

1931 yılında ihdas edilen ve zamanla birçok değişikliğe uğrayan buhran vergisinin tüm bu serüveni, 3.6.1949 tarihli ve 5421 numaralı Gelir Vergisi Kanunu ile son bulmuştur. İlgili kanunun 108. Maddesinde “...İktisadî Buhran, Muvazene ve Hava Kuvvetlerine Yardım vergileriyle fevkalâde zamlarına veya bu vergilerin mükellefiyet şekil ve nispetlerine, muafiyet ve istisnalarına ilişkin bütün hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır” ifadelerine yer verilerek; olağanüstü ve geçici bir vergi olarak ihdas edilen, ancak yaklaşık

³⁴ **İktisadî Buhran Vergisi Kanununa Ekli 2416 Sayılı Kanun’un Değiştirilmesine Dair Kanun Lâyihası ve İktisad, Maliye ve Bütçe Encümenleri Mazbataları (1/64)**, Sayı 6/715, Tarih: 23.3.1935. Ancak 2395 sayılı Kazanç Vergisi Kanununun 3. Maddesinde yer alan istisnaları dikkate aldığımızda hâlihazırda birçok gelir grubunun hem buhran vergisi hem de kazanç vergisi dışında bırakıldığı görülmüştür.

³⁵ Bu fıkralarda yer alan gelir grupları şu şekildedir: 4. Fıkra: Yalnız azâsına ikrâzatta bulunan tasarruf sandıkları; 5. Bizzat işlettikleri madenlerden istihsalâtta bulunan hakikî ve hükmi şahıslar ve bunların istihsal sahası içindeki satışları veya bu saha dışında depo tesis etmeksizin yazıhanelerinde yapmış oldukları satışlar ve münhasıran ecnebi memleketlere ihracatta bulunmak üzere iskele ve istasyonlarda tesis ettikleri depolar.

³⁶ 21. Fıkra da yer kalan gelir grubu: “Husûsî kanunlara veya Devletle aktolunan mukâvelelere istinâden temettü ve kazanç vergilerinden istisnaiyeti kabul edilmiş olanlar.”

³⁷ **İktisadî Buhran Vergisi Kanununa Müzeyyel 2416 Sayılı Kanun’u Değiştiren Kanun**, Kanun No: 2728, Kabul Tarihi: 23.5.1935.

20 yıl boyunca Türk vergi sisteminde yer alan buhran vergisinin varlığına böylece son verilmiştir.

II.2. Dönemin Türk Basınının Buhran Vergisi'ne Bakışı

Büyük Buhran'ın etkisini sürdürdüğü dönemde, Türk Basını hem buhrana hem de buhranın bir neticesi olarak meydana gelen buhran vergisine yakın bir ilgi göstermiştir. Söz konusu haberlerde buhranın sadece Türkiye üzerindeki etkisine yer verilmemiş; aynı zamanda ortaya çıktığı ülke olan Amerika Birleşik Devletleri ile Almanya³⁸, İtalya, İngiltere, Fransa gibi ülkelerde meydana getirdiği derin izler de ele alınmıştır. Örneğin Amerika özelinde, Amerika'da yaşanan intihar vakalarındaki yükseliş ve toplu gösterilerin yoğunluğu gibi toplumsal olaylar ile buhranın Hollywood üzerindeki yıkıcı etkisi haberlere konu olmuştur. Ancak sadece buhranın olumsuz etkilerine değil; ayrıca ilginç bir şekilde Amerika toplumu üzerinde meydana getirdiği olumlu etkiler de haberlere konu olmuştur. Örneğin insan vücuduna önemli bir biçimde zararı olduğu ileri sürülen aşırı yemek yemenin ve sefahatin iktisadi buhranın etkisiyle önemli bir düzeyde düşmesi neticesinde ölüm oranlarında bir düşüş yaşandığı ileri sürülmüştür³⁹.

Avrupalı devletler açısından, yaşanan büyük çaplı işsizlik sorunu ön plana çıkmıştır. Farklı bir ifadeyle gazete haberlerinde işsizlik, Avrupa'nın önemli sorunları arasında yer almıştır. İşsizlik ve diğer bazı sorunların çözümü için Avrupalı devletler birtakım önlemler almışlardır. Bu çerçevede örneğin Almanya, yeni vergilerin ihdası yoluna gitmiş; İtalya memur maaşlarında önemli kesintiler yapmış, son olarak, İngiltere de kamu harcamalarında kesintiye gitmiştir⁴⁰.

Buhran vergisi hakkında Türkiye'deki gazetelerde epeyce haber yapılmıştır. Örneğin 15 Kasım 1931 tarihli *Akşam* gazetesinde buhran vergisinin kapsamı hakkında bilgi verilmiş, bu verginin ihdası durumunda yaklaşık olarak 8-9 milyon lira gelir elde edilebileceği ifadeleri yer almıştır⁴¹.

³⁸ Örneğin 15 Kasım 1931 tarihli *Akşam* Gazetesi haberinde Necmeddin Sadık, Almanya'nın ağır vergi yüküne rağmen buhran vergisini yürürlüğe soktuğunu ifade etmiştir.

³⁹ Bazı haberler için bk. *Akşam Gazetesi*, 7 Kasım 1929, s.8; 16 Kasım 1929, s.7; 25 Kasım 1929, s.5; 28 Kasım 1929, s.8; 26 Mart 1930, s.5; 4 Nisan 1930, s.7; 14 Ocak 1931, s.5; 28 Ocak 1931, s.7; 26 Şubat 1931, s.7; 30 Mart 1932, s.8; 5 Mart 1932, s.5; 15 Mart 1933, s.1-2; 27 Ocak 1934, s.1.

⁴⁰ *Akşam Gazetesi*, 15 Kasım 1931, s.1. Burada yer alan önlemler ülkelere has olmayıp, tüm bu önlemlerin ülkelere yürürlüğe sokulduğu da bilinen bir gerçekliktir.

⁴¹ Benzer bir habere 17 Kasım 1931 yılında da rastlamak mümkündür.

Yine 10 Nisan 1932 tarihli haberde maliye sisteminde yer alan mevcut vergilere buhran vergisinin ilavesi istenmiştir⁴². Aynı şekilde 28 Haziran 1932 tarihli *Akşam* gazetesi haberinde serbest meslek erbabının da buhran vergisine tabi olacağına yönelik düzenlemelerin yapıldığı ileri sürülmüştür.

Buhran vergisinin hukuki sürecine ilişkin haberlere ek olarak bu vergi üzerinde yapılması planlanan değişiklikler de haberlere konu olmuştur. Örneğin 7 Nisan 1932 tarihli *Akşam* gazetesinde buhran vergisinin oranlarının artırılması ve istisnaların kaldırılması yönünde bir haber yer almıştır⁴³. Yukarıda da ifade edildiği ve kanunda yer aldığı üzere 30 lira altında maaş, ücret ve yevmiye alanlar, buhran vergisinden istisna tutulmuştu. Ancak Baş Vekil İsmet Paşa başkanlığında yapılan toplantıda ilave kamu gelirine duyulan ihtiyaç neticesinde bu istisnanın kaldırılması istenmiştir. Benzer şekilde yine kanun metninde belirtildiği üzere 150 liraya kadar olan maaşlardan ilk 30 liralık kısım için vergi alınmıyordu. Yapılan görüşmede bu miktarın kaldırılarak ele geçen yekûn üzerinden verginin alınması istenmişse de sonraki süreçte bu istisnaların uygulamada kalmasından yola çıkarak bunlar gerçekleşmemiştir.

241

Gazetelerde bu tartışmalara ilaveten buhran vergisinde yer alan diğer istisnaların ortadan kaldırılmasına yönelik fikirler de tartışılmıştır⁴⁴. Buhran vergisinin 1 Aralık 1931 tarihinde yürürlüğe girdiğini dikkate alırsak tecrübe edilen yaklaşık 4 aylık süre içerisinde böylesine yeni bir vergide değişiklik taleplerinin olması, bizi vergi idaresinin başarısızlığı konusu üzerinde düşünmeye sevk etmektedir. Ayrıca bu kadar kısa bir süre içerisinde buhran vergisi bünyesinde var olan istisnaların kaldırılarak onların da vergiye tabi tutulması ayrıca buhranın şiddeti ve etkisi ile Türkiye ekonomisinin yeni kamu gelirine duyduğu ihtiyacı da gözler önüne sermektedir.

Diğer yandan, sadece hukuki sürece ilişkin bilgilendirmeler haberlere konu olmamış; aynı zamanda gazetelerde buhran vergisi hakkında ilginç karikatürlere de yer verilmiştir. Örneğin ilgili dönemde alınan vergilerin çokluğunu gösterebilmek maksadıyla aralarında buhran vergisinin de

⁴² *Akşam Gazetesi*, 10 Nisan 1932, s.1.

⁴³ Buhran vergisinde yer alan istisnaların kaldırılmasına yönelik haberleri 27 Mart 1932 tarihli *Akşam Gazetesi* haberinde de görmek mümkündür.

⁴⁴ *Akşam Gazetesi*, 7 Nisan 1932.

bulunduğu vergileri eleştiren aşağıdaki karikatür (bk. Resim 2) oldukça dikkat çekicidir.

Resim 2. Bu Kadar Vergi Veriyorsunuz!

Kaynak: Son Posta Gazetesi, 29 Aralık 1931, s.7.

Yukarıdaki karikatürde yer alan eleştiriden yola çıkarak buhran vergisine ilişkin olumsuz eleştirilerin de (çok kısıtlı da olsa) gazetelerde yer aldığını söylemek mümkündür. Örneğin 23 Kasım 1931 tarihli *Akşam* gazetesi haberinde buhran vergisine⁴⁵ yönelik olarak bu verginin sadece memur ve müstahdemlere yönelik olduğu ve zenginlerin bu verginin kapsamı dışında tutulduğu eleştirisi getirilmiştir. Ayrıca dönemin maliyecileri de bu eleştiriden nasiplerini almışlardır. Çünkü dönemin maliyecileri, buhran vergisini tahsilde kolaylık sağlaması ve tahsil masraflarının düşük olması gibi özelliklerinden ötürü ön plana çıkarmışlardır. Ancak habere göre bu maliyeciler, söz konusu verginin topluma sunacağı katkı veya yol açacağı zararlar neticesinde meydana getirebileceği muhtemel etkileri göz ardı etmişlerdir. Bu meyanda bu verginin tam da *burjuvaziyi* korumaya yönelik bir vergi olduğu iddia edilmiştir.

⁴⁵ Gazete haberinde meclise sunulan kanun tasarısında verginin ismi "Millî İktisadiyatı Koruma Vergisi" olduğu için bu isimle anılmıştır.

BÜYÜK BUHRAN’IN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ BİR NETİCESİ:
BUHRAN VERGİSİ

İktisadi buhranın şiddetli etkisiyle yukarıdaki karikatürde yer alan vergilere ilaveten sonraki yıllarda, özellikle de buhranın etkisini sürdürdüğü yıllarda, muvazene vergisi, hava kuvvetlerine yardım vergisi gibi yeni vergiler de Türk vergi sisteminde yürürlüğe sokulmuştur. Esasında tüm bu vergiler, Birinci Dünya Savaşını acı bir şekilde tecrübe etmiş ve hemen ardından tüm dünyayı etkisi altına almış olan buhran ile karşı karşıya olan Türkiye’nin karşılaştığı iktisadi ve mali zorlukları gözler önüne sermektedir.

SONUÇ

Buhran vergisi, tüm dünyayı etkisi altına alan ve ülkelerin iktisadi ve mali yapısını derinden etkileyen Büyük Buhran'ın bir neticesidir. Almanya gibi Türkiye de şiddetli bir şekilde duyduğu kamu geliri ihtiyacı neticesinde bu vergiye başvurmak zorunda kalmıştır. Kanun layihasında “Millî İktisadiyatı Koruma Vergisi” adıyla sunulan bu vergi, 1931 yılında 1890 numara ve buhran vergisi adıyla yürürlüğe girmiş ve bu verginin ilk olarak geçici bir şekilde uygulanması hedeflenmiştir. Ancak buhran vergisi, yaklaşık 20 yıl boyunca, Türk vergi sistemindeki yerini korumuştur.

Bu 20 yıllık süreç boyunca gerek kanunun yapılması esnasında gerekse sonraki dönemlerde kanunda meydana gelen değişikliklerde, böylesi büyük bir afet karşısında büyük fedakârlıkların gerektiğine vurgu yapılarak bu fedakârlığın toplumun her kesimince yüklenmesi istenmiştir. Böylece buhran vergisi süreç içerisinde birtakım değişikliklere maruz kalmıştır. Bu değişikliklerde buhran vergisine tabi tutulacak vergi konusunun genişletildiği (örneğin bina vergisinin de buhran vergisi kapsamına alınması), istisna tutulan mükelleflerin/mükellef gruplarının vergiye tabi tutulduğu ve mevcut vergi miktarında/oranında zam yapıldığı müşahade edilmiştir. Diğer yandan turizm ve maden gibi bazı sektörlerin teşvik edilmesi amacıyla buradan elde edilen gelirlerin buhran vergisi kapsamı dışına alındığı da gözlemlenmiştir.

Ayrıca dönemin Türk basını da buhran vergisine yakın bir ilgi göstermiş ve söz konusu haberlerde buhran vergisine ilişkin, bilhassa buhran vergisinin hukuki süreci hakkında, önemli bilgiler yer almıştır. Buhran vergisi hakkındaki hukuki sürece ilişkin haberlere ek olarak buhran vergisi üzerinde yapılması planlanan değişiklikler de gazete haberlerine konu olmuştur. Diğer yandan söz konusu gazetelerde buhran vergisine ilişkin karikatürler de kendine yer bulmuştur. Çok kısıtlı da olsa buhran vergisine ilişkin olumsuz eleştirilerin de gazetelerde yer aldığını söylemek mümkündür. Dönemin maliyecileri de bu eleştirilere maruz kalmış ve buhran vergisinin tam da burjuvaziyi korumaya yönelik bir vergi olduğu ilgili dönem gazetelerinde iddia edilmiştir. Çünkü söz konusu haberlerde sadece memur ve müstahdemlerin buhran vergisine tabi tutulduğu ve zenginlerin bu verginin kapsamı dışında kaldığının altı çizilmiştir.

Söz konusu vergiye yöneltilen bir diğer eleştiri de bu verginin dönemin maliyecileri tarafından hızlı ve kolay bir şekilde tahsil edileceği

düşüncesinden hareketle yürürlüğe sokulduğuna ilişkindir. Bu eleştiri esasında yukarıda ifade edilen ‘burjuvaziye korumaya yönelik bir vergi’ eleştirisi ile uyumlu bir değerlendirmedir. Netice itibariyle tüm bu eleştiriler ve değişikliklerle birlikte buhran vergisi yaklaşık 20 yıl süreyle Türk vergi sistemindeki yerini korumuş ve buhranla özdeşleşen adıyla Türk mali tarihindeki yerini almıştır.

Sonuç olarak buhran vergisinin Türk vergi sisteminde geçici olarak konulmasına rağmen 20 yıla yakın bir sürede maliye sisteminde yer almış olması, esasında bize buhranın hem şiddeti hem de etkileri hakkında ipuçları vermektedir. Özellikle bu zaman zarfında verginin kapsamının genişletilmeye çalışılmış olması buhranın iktisadi ve sosyal yapı üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

30 Teşrinisani 1931 Tarih ve 1890 Numaralı İktisadî Buhran Vergisi Kanununa Müzeyyel Kanun, Kanun No: 1996, Kabul Tarihi: 29.5.1932.

Akşam Gazetesi, 10 Nisan 1932.

Akşam Gazetesi, 12 Aralık 1931.

Akşam Gazetesi, 14 Ocak 1931.

Akşam Gazetesi, 15 Aralık 1931.

Akşam Gazetesi, 15 Kasım 1931.

Akşam Gazetesi, 15 Mart 1933.

Akşam Gazetesi, 16 Eylül 1930.

Akşam Gazetesi, 16 Kasım 1929.

Akşam Gazetesi, 16 Kasım 1931.

Akşam Gazetesi, 17 Kasım 1931.

Akşam Gazetesi, 2 Nisan 1930.

Akşam Gazetesi, 20 Kasım 1931.

Akşam Gazetesi, 20 Mayıs 1930.

Akşam Gazetesi, 23 Kasım 1931.

Akşam Gazetesi, 24 Nisan 1930.

Akşam Gazetesi, 25 Kasım 1929.

Akşam Gazetesi, 26 Mart 1930.

Akşam Gazetesi, 26 Şubat 1931.

Akşam Gazetesi, 27 Mart 1932.

Akşam Gazetesi, 27 Ocak 1934.

Akşam Gazetesi, 28 Haziran 1932.

Akşam Gazetesi, 28 Kasım 1929.

Akşam Gazetesi, 28 Kasım 1931.

Akşam Gazetesi, 28 Ocak 1931.

Akşam Gazetesi, 3 Nisan 1930.

Akşam Gazetesi, 30 Mart 1932.

Akşam Gazetesi, 4 Ağustos 1930.

Akşam Gazetesi, 4 Mayıs 1930.

Akşam Gazetesi, 4 Nisan 1930.

Akşam Gazetesi, 6 Ocak 1931.

Akşam Gazetesi, 6 Şubat 1930.

Akşam Gazetesi, 7 Kasım 1929.

Akşam Gazetesi, 7 Nisan 1932.

Akşam Gazetesi, 7 Ocak 1931.

Akşam Gazetesi, 8 Temmuz 1930.

Arazi ve Bina Vergileriyle Binalardan Alınan İktisadî Buhran Vergisinin Vilâyet Hususî İdarelerine Devri Hakkında Kanun, Kanun No: 2871, Kabul Tarihi: 23.3.1935.

247

Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995), Maliye Bakanlığı, T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı 1995/5, Ankara.

Duru, Cihan, “Atatürk Döneminde Olağanüstü Vergi”, **Maliye Dergisi Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılı (1881-1981): Atatürk Özel Sayısı**, Ankara 1981, s.259-288.

Eşkıya Müsademesinde Malûl Olanların İktisadî Buhran Vergisi İstisnaiyetinden ve İnhisar Eşyası Beyiyesinden İstifade Hususlarında Harb Malûlü Hükmünde Olduklarına Dair Kanun, Kanun No: 2591, Kabul Tarihi: 29.11.1934.

Gelir Vergisi Kanunu, Kanun No: 5421, Kabul Tarihi: 3.6.1949.

Harp Malûlleri Tabirinin Eşkıya Müsademelerinde Malûl Olanlara da Teşmili İcap Edip Etmediğinin Tefsirine Dair Başvekâlet Tezkeresi ve Millî Müdafaa, Maliye ve Bütçe Encümenleri Mazbataları (3/404), Sayı 6/3750, Tarih: 24.12.1933.

İktisadî Buhran Vergisi Kanunu, Kanun No: 1890, Kabul Tarihi: 30.11.1931.

İktisadî Buhran Vergisi Kanununa Ekli 2416 Sayılı Kanunun Değiştirilmesine Dair Kanun Lâyihası ve İktisad, Maliye ve Bütçe Encümenleri Mazbataları (1/64), Sayı 6/715, Tarih: 23.3.1935.

İktisadî Buhran Vergisi Kanununa Müzeyyel 1/304 Numaralı Kanun Lâyihası ve Maliyeye Bütçe Encümenleri Mazbataları, Sayı 6/962, Tarih: 23.4.1932.

İktisadi Buhran Vergisi Kanununa Müzeyyel 1/885 Numaralı Kanun Layihası ve İktisat Maliye ve Bütçe Encümenleri Mazbataları, Sayı 6/491, Tarih: 1.3.1934.

İktisadî Buhran Vergisi Kanununa Müzeyyel 2416 Sayılı Kanunu Değiştiren Kanun, Kanun No: 2728, Kabul Tarihi: 23.5.1935.

İktisadi Buhran Vergisi Kanununa Müzeyyel Kanun, Kanun No: 2416, Kabul Tarihi: 26.4.1934.

İktisadi Buhran Vergisi Kanununun Birinci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun, Kanun No: 5649, Kabul Tarihi: 24.3.1950.

İktisadi Buhran Vergisi Kanununun Birinci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı ve Geçici Komisyon raporu (1/740), Sayı 71-1400, Tarih: 15.3.1950.

İzmir Milletvekilleri Şevket Adalan ve Sait Odyak'ın, 1890, 1980 ve 2395 Sayılı İktisadî Buhran, Muvazene ve Kazanç Vergisi Kanunlarının Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi ve Çalışma, Maliye ve Bütçe Komisyonları raporları (2/34), Tarih: 21.11.1947.

Kazanç, Muvazene ve İktisadi Buhran Vergileri Hakkındaki Kanunların Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesine Dair Kanun, Kanun No: 5088, Kabul Tarihi: 16.6.1947.

Kumrulu, Ahmet G., “Mali Denge Vergisi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C XXXIII, S 1-4, Ankara 1976, s.49-62.

Maden Ocaklarında Yeraltında Çalışan İşçi Ücretlerinin Kazanç, Buhran, Muvazene ve Hava Kuvvetlerine Yardım Vergileriyle Damga

Resminden Bağışık Tutulması Hakkında Kanun, Kanun No: 5109, Kabul Tarihi: 18.6.1947.

Maden Ocaklarında Yeraltında Çalışan İşçilerin Ücretlerinin Kazanç, Buhran, Muvazene ve Hava Kuvvetlerine Yardım Vergilerinden Bağışıklığı Hakkında Kanun tasarısı ve Çalışma, Ekonomi, Maliye ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/184), Sayı 71-816, 6/1292.

Millî İktisadiyatı Koruma Vergisi Hakkında 1/174 Numaralı Kanun Lâyihası ve Maliye, Adliye ve Bütçe Encümenleri Mazbataları, Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet Muamelat Müdürlüğü, Sayı 6/4095, Tarih: 2.11.1931.

Muvazene Vergisi Kanunu, Kanun No: 1980, Kabul Tarihi: 26.5.1932.

Sakarya, Kemal, “Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Maliyesi (1919-1938)” **Maliye Dergisi Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılı (1881-1981): Atatürk Özel Sayısı**, Ankara 1981, s.7-24.

Son Posta Gazetesi, 29 Aralık 1931.

Taş, Ramazan, “Türk Mali Sisteminin Uzun Dönem (1923-1980) Gelişiminin Yapısal ve Oransal Analiz Yöntemleriyle Değerlendirilmesi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C 50, S 1, Ankara 1995, s.355-382.

Tekeli, İlhan, İlkin, Selim, **1929 Dünya Buhranında Türkiye’nin İktisadi Politika Arayışları**, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2009.

EKLER

Ek-1. İktisadi Buhran Vergisi Kanunu

— 2 —

İktisadi buhran vergisi kanunu

(Resmî Gazete ile neşir ve ilânı : 1/XII/1931 - Sayı : 1964)

No.
1890

Kabul tarihi
30 - XI - 1931

BİRİNCİ MADDE — Umumi, hususi ve mülhak bütçeler ve belediye bütçeleri-
le idare edilen daire ve müesseseler ve hakikî veya hükmi şahıslar nezdinde veya
onlara merbut olarak maaş, tahsisat, ücret, yevmiye, hakkı huzur, aidat ve ihtisas
zammı ve bilûmum ikramiyeler veya her hangi bir nam ile olursa olsun bir bedel
veya ayın mukabilinde çalışan şahısların istihkakları ve şirket ve müesseselerin
esas mukavelenameleri, nizamnameleri veya heyeti umumiye kararları mucibince
meclesi idarelerinde bulunanlara verilen temettü ile ikramiyeler ve hizmet muka-
bili verilecek tazminat ve ihbariye ve aynı mahiyetteki tediyeler bu kanun muc-
bince vergiye tâbidir.

İKİNCİ MADDE — Bu verginin istisnaları şunlardır:

A) 8 haziran 1930 tarih ve 1683 numaralı askerî ve mülkî tekaüt kanunundan
evvelki kanun ve hükümlere göre kendilerine maaş tahsis olunan mütekeâit, yetim
ve dullar,

B) Harp malûllerine Devlet bütçesinden yapılan tediyeat,

C) Hıdematı vataniye tertibinden maaş alanlar,

D) Bir ay zarfında maaş, ücret, yevmiye namı ile aldıkları mebalîğ 30 lira ve on-
dan aşağı olanlar (Ankara şehri için bu had 60 liradır),

E) Ziraî işlerde müstahdem işçiler ve rencberler,

F) Bir yere merbut olmayarak çalışan serbest işçiler,

G) Harcırah ve harcırah yevmiyelerinin tamamile mesken bedellerinin 30 liraya
kadar olan kısmı (mesken bedelleri, bu kanunun neşrinden evvel 1931 senesinde
mevcut olan bedellerdir),

H) Kanun ve nizamılarına göre veya her hangi bir uzvun sakatlanmasına mukabil
veyahut mahkeme kararı ile verilen tazminatlar.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Vergi, aşağıda yazılı nisbetler üzerinden alınır:

150 liraya kadar	yüzde 10
151 liradan 350 liraya kadar olan kısım için	» 12
351 liradan 600 liraya kadar olan kısım için	» 16
601 liradan yukarı olan kısım için	» 24

DÖRDÜNCÜ MADDE — Bu vergiye tâbi istihkakları 150 liraya kadar (150
lira dahil) olan şahısların aldıkları mebalîğden yalnız 30 lirası tenzil edildikten
sonra mütebakisi üzerinden yüzde 10 vergi alınır (Ankara şehri hakkında dahi
hüküm böyledir).

Bir tahakkuk bordrosile yapılan tediyelerde vergi nisbeti - istihkaklar muhte-
lif unvanlarla olsa da - tediye yekûnu üzerinden hesap olunur.

Muhtelif cihetlerden istihkakı olupta yekûnu 150 liradan aşağı olan mebalîğin
yalnız birisi 30 liralık tenzilât haddinden istifade eder. Muhtelif istihkakların be-
heri 30 liradan aşağı olupta mecnun 30 lirayı tecavüz ederse bu tenzilât yekûnu
üzerinden yapılır. İstihkakları mecnun 150 lirayı geçen şahısların aldıkları meba-
lîğden tenzilât yapılmaz.

Maaş, tahsisat, ücret ve yevmiyelerin vergisi tediye tarzına bakılmaksızın aylık

olarak ve ikramiye, tazminat ve temettü gibi istihkakların vergisi de tediyeleeri zamanında ayrıca yekûnları üzerinden tahakkuk ettirilir.

Ayniyat ve ecnebi parasile yapılan tediyaat yedineci maddedeki tediye gününün piyasa rayicine göre kıymetlendirilir.

BEŞİNCİ MADDE — Bu kanun mucibince hizmet erbabına tarhedilecek vergiler, mülhak ve hususî bütçelerle belediye bütçelerinde, masarîf meyamında gösterilemez.

Tediye edilmiş sermayesinin en az mısı Devlete ait olan müesseselerle sermayeye verilecek faiz veya temettüi Devletin teminatı altında bulunan bilûmum müesseseler, müntesipleri için bu vergiye mukabil verecekleri mebalîği, umumî masrafları meyamina ithal edemezler.

ALTINCI MADDE — İstihkakların umumî bütçeden alanlara ait vergi tevki-fatı muhasebei umumiye kanununun 43 üncü maddesi mucibince toptan icra edilir. Munzam hizmetleri dolayisile istihkakları olanların bu istihkakları ile maası as-lilerine tekabil eden vergi farkı bu kanundaki nisbetlere göre mahallerince tahak-kuk ettirilip tahsil olunur.

Mülhak ve hususî bütçelerden ve belediye bütçelerinden tediye olunan istihkak-lara ait vergi, bu idareler muhasebecileri tarafından tevkif ve bir hafta zarfında mal sandığına teslim olunur.

Tevkifatı muayyen olan zamanlarda yapmıyan veya vergiyi zamanında mal sandıklarına teslim etmiyen âmiri italarla muhasiplerden müştereken vergi yüzde 10 zam ile tahsil olunur ve haklarında ayrıca kanunî takibat yapılır.

YEDİNCİ MADDE — Altıncı maddede yapmıyan veya vergiyi zamanında mal edenler tarafından taallûk ettiği aydan sonra gelen ayın on beşinci günü akşamına kadar esamiyi muhtevi bir bordro ile mahallinin varidat tahakkuk idaresine bildirir-ler ve mukabilinde pulşuz bir makbuz verilir.

Bu bordrolarda vergiye tâbi olan veya olmıyan bilûmum istihkaklar gösterilir. Şu kadar ki meskenlerde aileler hizmetinde bulunanlar için istihdam edenler tara-fından bordro verilmesi mecburî değildir. Bu müstahdemlerden mükellef olanlar şahsan ve pulşuz bir beyanname verirler. Bu suretle bildirilen tahakkukat yekûnu-nun ayın yirmi beşinci günü akşamına kadar tediyesi mecburidir.

İkramiye, tazminat ve temettü gibi istihkakların vergisi tediye zamanında tev-kif ve on gün içinde ödenir.

Bordroyu vaktinde vermiş olupta tediyaatı vaktinde ifa etmiyenlerin tediyeve mecbur oldukları miktarlar yüzde on zam ile tahsil olunur.

SEKİZİNCİ MADDE — Aylık bordroları vaktinde vermiyenlerin istihdam et-tikleri şahıslara ve beyanname vermiyenlere ait istihkaklar ve bunlara isabet eden vergi miktarları resen takdir ve tarh ve bir misil zam ile ve tekerrür halinde iki misil zam ile tahsil olunur.

DOKUZUNCU MADDE — Aylık bordrolarda veya beyannamelerde istihkak-lar noksan gösterilir veya ketmedilirse vergi resen takdir ve tarh ve üç misil zam ile tahsil olunur. Tekerrür halinde başkaca yirmi beş liradan aşağı olmamak üzere istihdam edene ağır para cezası hükmolunur.

ONUNCU MADDE — 7, 8 ve 9 uncu maddelerde yazılı bordro vermekle mü-kellef eşhasa ait zamılar istihdam edenlere ait olup bunların istihdam edilenlere riüu hakkı yoktur.

ON BİRİNCİ MADDE — Bu kanun mucibince icra olunacak resen takdir ve

tarhlarda ve buna karşı kanunî yollara müracaatta ve verginin ve zamların tahsilinde ve sair meskût bırakılan hususlarda kazanç vergisi kanununun hükümleri dairesinde muamele olunur.

ON İKİNCİ MADDE — Bu kanun 1 kânunuevvel 1931 tarihinden muteberdir.

MUVAKKAT MADDE — Bu kanunun meriyete girdiği tarihten evvel tahakkuk ettiği halde tesviyesi bu tarihten sonra yapılan maaş, ücret ve yevmiyeler vergiye tâbî değildir.

İkramiye, tazminat temettü ve saire gibi mukannen olmyan istihkaklardan meriyet tarihinden sonra tediye edilenler - bu tarihten evvel tahakkuk etmiş olsalar dahi - vergiye tâbidirler.

ON ÜÇÜNCÜ MADDE — Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

:30 teşrinisani 1931

Cumhuriyet Reislğine yazılan teskerenin tarih ve numarası : 30 - XI - 1931 ve 1/174
Bu kanunun neşir ve ilânının Başvekilliğe bildirildiğine dair Cumhuriyet Reislğinden gelen teskerenin tarih ve numarası : 30 - XI - 1931 ve 1/623
Bu kanunun müzakerelerini gösteren zabıtların cilt ve sayfa numaraları : 4 Cilt Sayfa 24,52,79;97

BÜYÜK BUHRAN'IN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ BİR NETİCESİ:
BUHRAN VERGİSİ

**Ek-2. 30 Teşrinisani 1931 Tarih ve 1890 Numaralı İktisadî Buhran
Vergisi Kanununa Müzeyyel Kanun**

— 430 —

30 teşrinisani 1931 tarih ve 1890 numaralı iktisadî buhran vergisi kanununa
müzeyyel kanun

(Resmî Gazete ile neşir ve ilâm: 31/V/1932 - Sayı: 2112)

No.
1996

Kabul tarihi
29 - V - 1932

BİRİNCİ MADDE — 11 temmuz 1931 tarih ve 1837 numaralı bina vergisi kanunundaki nisbetlere göre hesap olunarak alınmakta bulunan verginin,

Sahibinin bizzat oturduğu meskenlerden altıda biri, sair binalardan üçte biri nisbetinde iktisadî buhran vergisi alınır.

Sahibinin oturduğu evlerin taaddüdü halinde bunlardan yalnız birisi mesken addolunur. Apartmanlar ve muhtelif kısımlara ayrılarak apartman gibi istimal edilen binaların bizzat sahibinin ikamet ettiği daire veya kısımlar ile hissedarların müstereken oturdukları şayi hisseli binalar meskenden maduttur.

1837 numaralı bina vergisi kanununun 4 üncü ve mülgâ 14 haziran 1326 tarihli müsakafat vergisi kanununun 7 ve 8 inci maddelerinde yazılı muvakkat muafiyetlerden istifade eden yeni inşaat ve ilâveler dahi, bina vergisine ait muafiyetleri mahfuz kalmak üzere, bu kanun mucibince vergiye tâbi tutulur.

1837 numaralı bina vergisi kanununun üçüncü maddesinin ilk dokuz fıkrası mucibince bina vergisinden muaf olan binalar bu vergiden de muaftırlar.

Mukavelenamelerinde hiç bir suretle vergi alınmayacağını veya ileride ihdas edilecek vergilerden müstesna tutulacağını tazammun eden bir kayıt ve şart bulunan imtiyazlı şirketlere ait binalar hariç olmak üzere mezkûr maddenin 10 uncu fıkrasında yazılı hususî kanun ve hükümlerle bina vergisinden muaf olan binalar hakkında da, bina vergisi hakkındaki muafiyet baki kalmak şartile, iktisadî buhran vergisi tatbik olunur.

İKİNCİ MADDE — Bu kanun 1 baziran 1932 tarihinden muteberdir.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Bu kanun hükümlerinin icrasına Maliye vekili memurdur.

31 mayıs 1932

253

Cumhuriyet Reisliğine yazılan tezkerenin tarih ve
numarası : 30 - V - 1932 ve 1/301
Bu kanunun neşir ve ilânının Başvekalîliğe bildirildiğince dair Cumhuriyet Reisliğinden gelen tezkerenin tarih ve numarası : 31 - V - 1932 ve 4/376
Bu kanunun müzakerelerini gösteren zabıtların Cilt Sayıfa
cilt ve sayıfa numaraları : 8 6,292,356,377 :379,362,367 :370

Ek-3. İktisadi Buhran Vergisi Kanuna Müzeyyel Kanun (1934)

T.C. Resmî Gazete

Tesis tarihi: 7 Teşrinievvel 1336

İdare ve yazı işleri için Başvekkâlet Neşriyat Müdürlüğüne müracaat olunur	2 MAYIS 1934 ÇARŞAMBA	SAYI: 2690
--	--------------------------	------------

KANUNLAR

İktisadi Buhran Vergisi Kanununa müzeyyel Kanun

Kanun №. 2416

Kabul tarihi: 26/4/1934

Madde 1 — 1890 numaralı İktisadi Buhran Vergisi Kanununa aşağıdaki hükümler tezyil olunmuştur:

1890 numaralı İktisadi Buhran Vergisi Kanununun birinci maddesinde yazılı hizmet erbabı haricinde kalan kazanç vergisi mükelleflerinin tahakkuk eden kazanç vergilerine mezkûr vergilerin beşte biri nisbetinde buhran vergisi zamm edilmiştir.

Bu Kanun mucibince alınacak buhran zammı, kazanç vergisiyle beraber ve aynı hükümlere tevfi kan tahsil olunur.

Ruhsat ve unvan tezkeresi harçları ve karne bedelleri buhran zammına tâbi değildir.

2395 numaralı Kazanç Vergisi Kanununun üçüncü maddesi mucibince kazanç vergisinden istisnası kabul edilmiş olanlar buhran zammından da müstesnadır.

Madde 2 — Bu Kanun hükmü 1 haziran 1934 tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu Kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

29/4/1934

Muvazene Vergisi kanununun 10 uncu maddesinde yazılı müddetin bir sene daha uzatılmasına ve birinci maddesinin tadiline dair kanun

Kanun №. 2417

Kabul tarihi: 26/4/1934

Madde 1 — 1890 numara ve 26/5/1932 tarihli Muvazene Vergisi Kanununun 10 uncu maddesinde yazılı olup 2174 numara ve 8/5/1933 tarihli kanunun birinci maddesiyle 1933 mali senesi nihayetine kadar uzatılan müddet, 1 haziran 1934 tarihinden itibaren bir sene daha uzatılmıştır.

Madde 2 — Muvazene Vergisi Kanununun istisnaları sayan birinci maddesinin 2 numaralı fıkrası aşağıdaki şekilde tadil edilmiştir.

Umumi müesseseler tarafından müstahdemlerine verilen hakiki vesaiti nakliye masrafları tamamen ve yevmiyelerinden:

Umumi müdürlere verilen yevmiyelerin 10,

Müfettiş ve müdürlere verilen yevmiyelerin 5,

Müstahdemlere verilen yevmiyelerin 3 lirası (maktu harca-rahlarda, nakil vasıtaları ücretile yukarıda gösterilen şekilde, yevmiye isabet eden miktar).

Madde 3 — Bu kanun 1 haziran 1934 tarihinden muteberdir.

Madde 4 — Bu kanunun hükmünü icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

29/4/1934

BÜYÜK BUHRAN'IN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ BİR NETİCESİ:
BUHRAN VERGİSİ

Ek-4. Eşkiya Müsademesinde Malûl Olanların İktisadî Buhran Vergisi İstisnaiyetinden ve İnhisar Eşyası Beyiyesinden İstifade Hususlarında Harb Malûlü Hükümünde Olduklarına Dair Kanun

— 8 —

Eşkiya musademesinde malûl olanların iktisadî buhran vergisi istisnaiyetinden ve inhisar eşyası beyiyesinden istifade hususlarında harb malûlü hükmünde olduklarına dair kanun

(Resmî Gazete ile neşir ve ilâm : 5/XII/1934 - Sayı : 2872)

No.
2591

Kabul tarihi
29 - XI - 1934

BİRİNCİ MADDE — Eşkiya musademesinde malûl olan zabıtlar ve askerî memurlarla efrad, iktisadî buhran vergisi muafiyetinden ve inhisar eşyası beyiyesinden istifade hususlarında harb malûlü hükmündedirler.

İKİNCİ MADDE — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Bu kanunun hükümlerini icraya Millî Müdafaa, Maliye ve Gümrük ve inhisarlar vekilleri memurdur.

2 kânunuevvel 1934

255

Cumhuriyet Reisliğine yazılan tezkerenin tarih ve numarası :	1 - XII - 1934 ve 3/404
Bu kanunun neşir ve ilânının Başvekilliğe bildirildiğine dair Cumhuriyet Reisliğinden gelen tezkerenin tarih ve numarası :	2 - XII - 1934 ve 4/1138
Bu kanunun müzakerelerini gösteren zabıtların cild ve sayfa numaraları :	Cild Sayfa 19 126 25 40,55:56

Ek-5. İktisadî Buhran Vergisi Kanununa Müzeyyel 2416 Sayılı Kanunu Değiştiren Kanun

— 154 —

İktisadî buhran vergisi kanununa müzeyyel 2416 sayılı kanunu değiştiren kanun

(Resmî Gazete ile neşir ve ilâm : 29/V/1935 - Sayı : 3015)

No.
2728

Kabul tarihi
23 - V - 1935

BİRİNCİ MADDE — İktisadî buhran vergisi kanununa müzeyyel 2416 sayılı kanunun birinci maddesine aşağıdaki fıkralar eklenmiştir:

A) 2395 sayılı kanunun üçüncü maddesinin 4 nci ve 5 nci fıkrasına dahil olanlar;
B) Yalnız mukavelelerinde hiç bir suretle vergi alınmayacağı veya ileride ihdas edilecek vergilerden müstesna tutulacağı zikredilmiş olan usulüne tevfikân tesis edilmiş imtiyazlı şirketler hariç olmak üzere 2395 sayılı kazanc vergisi kanununun 3 nci maddesinin 21 nci fıkrasında sayılanlar ;

Kazanc vergisi muafiyeti bakî kalmak şartile buhran zammına tâbidirler.
Bu mükelleflerden Maliye dairelerine kazanc beyannamesi vermeyenler buhran vergisi tahakkuku için kazançlarını bir beyanname ile bildirmeğe mecburdurlar. Bu beyannamelerin tanzimi, verilmesi, tetkiki ve beyanname vermeyenlere tatbik edilecek muamelelerle itiraz ve temyiz talepleri hakkında 2395 sayılı kazanc vergisi kanunu hükümleri aynen tatbik olunur. 2510 sayılı iskân kanunundaki muafiyetler mahfuzdur.

İKİNCİ MADDE — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

27 mayıs 1935

256

Cumhuriyet Reisliğine yazılan tezkerenin tarih ve numarası : 25 - V - 1935 ve 1/64
Bu kanunun neşir ve ilânının Başvekilliğe bildirildiğine dair Cumhurbaşığından gelen tezkerenin tarih ve numarası : 27 - V - 1935 ve 4/476
Bu kanunun müzakerelerini gösteren zabıtların cild ve sayfa numaraları : Cild Sayfa
1 64
3 83,121:126,190:191,223,230:233

Ek-6. Kazanç, Muvazene ve İktisadi Buhran Vergileri Hakkındaki Kanunların Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesine Dair Kanun

— 727 —

Kazanç, Muvazene ve İktisadi Buhran vergileri hakkındaki Kanunların bazı hükümlerinin değiştirilmesine dair Kanun

(Resmî Gazete ile ilâm : 21 . VI . 1947 - Sayı : 6638)

No.
5088

Kabul tarihi
16 . VI . 1947

BİRİNCİ MADDE — 22 . III . 1934 tarihli ve 2395 sayılı Kazanç Vergisi Kanununun 3 nci maddesinin 16 ncı fıkrası ile bu fıkra 3470 sayılı Kanunun 2 ncı maddesi ile eklenen fıkra aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

16. Bütçeden, Katma veya Hususi bütçelerden yalnız ücret alıp bir ay içinde istihkakı 20 lirayı geçmeyen kadro içindeki hizmetlilerin ücretleriyle istihkak miktarı yüz lirayı geçmeyen aylıkların yirmi lirası,

Tahsisatıyla beraber elli lira ve ondan aşağı olan emekli, mâlûllük, yetim ve dul aylıkları,

200 kuruşa kadar olan işçi gündelikleri ile bu miktarı aşan gündeliklerin 200 kuruşu (İşçilerin istihkakları gündelikten başka esaslara göre hesaplandığı halde işçinin bir aylık istihkakı çalıştığı veya ücrete müstahak olduğu günlere bölünür ve elde edilen miktar gündelik sayılır. İşçilerin ücretli olarak izinli bulundukları günlere ilişkin gündeliklerin vergisi de bu usule göre hesaplanır).

İKİNCİ MADDE — 30 . XI . 1931 tarihli ve 1890 sayılı İktisadi Buhran Vergisi Kanununun 2 ncı maddesinin (D) fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

D) Bir ay içinde aylık veya ücret adıyla aldıkları para 30 lira ve daha aşağı olanlar (Ankara şehri için bu had 60 liradır). 200 kuruşa kadar olan işçi gündelikleri ile bu miktarı aşan gündeliklerin 200 kuruşu (İşçilerin istihkakları gündelikten başka esaslara göre hesaplanan hallerde işçinin bir aylık istihkakı çalıştığı veya ücrete müstahak olduğu günlere bölünür ve elde edilen miktar gündelik sayılır. İşçilerin ücretli olarak izinli bulundukları günlere ilişkin gündeliklerin vergisi de bu usule göre hesaplanır).

ÜÇÜNCÜ MADDE — 26 . V . 1932 tarihli ve 1980 sayılı Muvazene Vergisi Kanununun 26 . I . 1939 tarihli ve 3588 sayılı Kanunla değiştirilen 1 ncı maddesinin beşinci fıkrası aşağıda yazılı olduğu şekilde değiştirilmiştir:

5. Bir ay içinde her ne mizan ile olursa olsun aldıkları paraların toplamı Kazanç, İktisadi Buhran ve Muvazene Vergileri çıkarıldıktan sonra 20 lira 43 kuruşu geçmeyen emekli ve diğer özlük aylık sahipleri ile; 20 lirayı geçmeyen diğer bütün istihkak sahipleri ve 200 kuruşa kadar olan işçi gündelikleriyle bu miktarı aşan gündeliklerin 200 kuruşu (İşçilerin istihkakları gündelikten başka esaslara göre hesaplanan hallerde işçinin bir aylık istihkakı çalıştığı veya ücrete müstahak olduğu günlere bölünür ve elde edilen miktar gündelik sayılır. İşçilerin ücretli olarak izinli bulundukları günlere ilişkin gündeliklerin vergisi de bu usule göre hesaplanır).

Muhelif yönlerden gündelikleri ve istihkakları olan işçilerin muafıktan faydalanmalarında gündelik ve istihkakları toplamı esas tutulur.

DÖRDÜNCÜ MADDE — Bu kanunla kabul edilen muafıklardan, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra tabakkak eden gündelikler faydalanır.

BESİNCİ MADDE — Bu kanun 1 Ekim 1947 gününde yürürlüğe girer.

No. 5088

— 728 —

21 . VI . 1947

ALTINCI MADDE — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

18 Haziran 1947

Cumhurbaşkanlığına yazılan tezkerenin tarih ve numarası : 17 . VI . 1947 ve 2/34
Bu kanunun ilânının Başbakanlığa bildirildiğine dair Cumhurbaşkanlığından gelen tezkerenin tarih ve numarası : 18 . VI . 1947 ve 4/597
Bu kanunun görüşmelerini gösteren tutanakların cilt ve sayfa numaraları : 5 3
6 87,137:141,241:242,248,258,276:279

BÜYÜK BUHRAN'IN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ BİR NETİCESİ:
BUHRAN VERGİSİ

Ek-7. Maden Ocaklarında Yeryüzünde Çalışan İşçi Ücretlerinin Kazanç, Buhran, Muvazene ve Hava Kuvvetlerine Yardım Vergileriyle Damga Resminden Bağışık Tutulması Hakkında Kanun

— 772 —

Maden ocaklarında yeryüzünde çalışan işçi ücretlerinin Kazanç, Buhran, Muvazene ve Hava Kuvvetlerine Yardım Vergileriyle Damga resminden bağışık tutulması hakkında Kanun

(Resmî Gazete ile ilân : 27 . VI . 1947 - Sayı : 6611)

No.
5109

Kabul tarihi
18 VI . 1947

BİRİNCİ MADDE — Toprakaltı işletmesi halinde bulunan madenlerde cevher istihsalı ve bununla ilgili diğer bütün işlerde çalışan işçilerin yeryüzünde çalıştıkları günlere ait ücretleri ve primleri Kazanç, Buhran, Muvazene ve Hava Kuvvetlerine Yardım Vergilerinden ve bu ücretlerin ödemesinde düzenlenen alımlılar Damga resminden bağışiktır.

Yeryüzünde çalışan işçilerin hastalıklarında veya hastalık sebebiyle verilen istirahat müddetinde kendilerine ücret verildiği takdirde bu ücretler dahi yukarıki fıkra-
rada yazılı bağışıklık hükmüne tâbidir.

İKİNCİ MADDE — Bu kanun yayımı gününde yürürlüğe girer.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

20 Haziran 1947

259

Cumhurbaşkanlığına yazılan tezkerenin tarih ve numarası : 19 VI 1947 ve 1/184
Bu kanunun ilânının Başbakanlığa bildirildiğine dair Cumhurbaşkanlığından gelen tezkerenin tarih ve numarası : 20 . VI . 1947 ve 4/622
Bu kanunun görüşmelerini gösteren tutanakların Cilt Sayfa : 5 184
cilt ve sayfa numaraları : 6 111,201:207,421:422,424,452,475:478

Ek-8. İktisadi Buhran Vergisi Kanununun Birinci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun

— 1379 —

İktisadi Buhran Vergisi Kanununun birinci maddesine bir fıkra eklenmesine dair Kanun

(Resmî Gazete ile ilânı : 31 . III . 1950 - Sayı : 7471)

No.
5649

Kabul tarihi
24 . III . 1950

BİRİNCİ MADDE — 1996 sayılı İktisadi Buhran Vergisi Kanununun birinci maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir

Turizm Müesseselerini Teşvik Kanunu hükümleri dairesinde «Turizm müessesesi belgesi» almış olan teşebbüslerin adı geçen kanunda yazılı maksada tahsis ettikleri tesisler inşaatın ikmalini takip eden mali yıldan itibaren on yıl süre ile Bina İktisadi Buhran Vergisinden müstesnadır.

İKİNCİ MADDE — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Bu kanunu Maliye ve İşleri Bakanları yürütür.

28 Mart 1950

Cumhurbaşkanlığına yazılan tezkerenin tarih ve numarası : 25 . III . 1950 ve 1/740
Bu kanunun ilânının Başbakanlığa bildirildiğine dair Cumhurbaşkanlığından gelen tezkerenin tarih ve numarası : 28 . III . 1950 ve 4/314
Bu kanunun görüşmelerini gösteren tutanakların cilt ve sayfa numaraları : 25 . 199,222,223,471,947,948,956,981, 1059:1061